

DOUĂ TESTAMENTE ALE CANTACUZINILOR MOLDOVENI DIN SECOLELE XVII-XVIII ȘI CÂTEVA NOTE DESPRE CTITORIILE FAMILIEI (DELENI ȘI ȚIBUCANI)*

Petronel Zahariuc**

Cuvinte cheie: Moldova, Cantacuzino, testamente, ctitorii, sigilografie

Keywords: Moldova, Cantacuzino, wills, foundation, sigilography

Despre puține familii boierești din Moldova se poate spune, ceea ce se poate spune despre familia Cantacuzino: aparent istoria ei este foarte bine cunoscută, însă, cu adevărat, încă mai este mult... până departe, adică până la scrierea unei temeinice monografii închinată Cantacuzinilor moldoveni. Efortul, într-un totul lăudabil, de a aduna într-un volum aproape tot ce se cunoștea despre întreaga familie Cantacuzino, inclusiv despre ramura ei din Moldova, depus de regretatul Mihai Dim. Sturdza, este mai degrabă un început de drum, un îndemn pentru continuarea cercetării, prin generosul cadou oferit celor interesați, care, astfel, nu ar mai trebui să muncească pentru a defini stadiul cercetării. Totuși, lângă acest volum enciclopedic¹, cercetătorul interesat trebuie să așeze monografiile și edițiile de documente datorate lui N. Iorga² și

* Comunicare la conferința: *Networks and Society*, organizată de Faculty of Letters, History and Theology of the West University of Timișoara, 17–18 martie 2022. Comunicare și articolul au fost realizate în cadrul unui grant acordat de Ministerul Educației și al Cercetării, CNCS-UEFISCDI, proiectul PN-III-P4-ID-PCE-2020-0263.

** Universitatea Alexandru Ioan Cuza Iași, Facultatea de Istorie, b-dul Carol I, nr.11, e-mail: zahariuc@uaic.ro

¹ *Familii boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, III (Familia Cantacuzino), coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza (București: Editura Simetria, 2014).

² N. Iorga, *Despre Cantacuzini. Studii istorice bazate în parte pe documentele inedite din arhiva d-lui G. Gr. Cantacuzino* (București, 1902), CLXIII p.; N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino scoase în cea mai mare parte din arhiva d-lui G. Gr. Cantacuzino* (București, 1902), 360 p.; N. Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, în *Studii și documente cu privire la istoria românilor* (București, 1904), 173–226, etc. Vezi și Andrei Pippidi, “Priviri asupra Cantacuzinilor, ieri și azi,” în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească*, III, 16–20.

I. C. Filitti³, precum și articolele, necuprinse în enciclopedie, scrise de Nicolae Stoicescu⁴, Ștefan S. Gorovei⁵ și de semnatarul acestor rânduri⁶, și, bineînțeles, documente inedite păstrate în fonduri și colecții arhivistice din țară și din străinătate.

Un asemenea document, însă edit, testamentul lui Toderașco (Iordache) Cantacuzino mare vistiernic, a fost publicat de N. Iorga, fiind folosit în istoriografia românească doar de Ștefan S. Gorovei⁷, care a considerat că documentul “pare făcut în preajma morții sau măcar în preajma plecării la Țarigrad”. Data morții lui Toderașco Iordache Cantacuzino a fost propusă tot de Ștefan S. Gorovei: “fostul vistiernic a închis ochii puțină vreme înainte de 14 februarie 1686 – probabil spre sfârșitul anului 1685 ori la începutul celui următor”⁸, însă reperele stabilite: ultima mențiune documentară a lui Toderașco Iordache Cantacuzino (26 august 1685) și o însemnare a lui Vasile Cantacuzino în catastiful familiei, cu data 14 februarie 1686, sunt destul de fluide, pentru că fostul mare vistiernic era în țară în decembrie 1685, când a cumpărat mai multe părți de moșie din satele Șerbănești⁹

³ Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino* (București, 1919), 351 p. + tablouri genealogice.

⁴ Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova (sec. XIV-XVII)* (București: Editura Enciclopedică, 1971), 361–367.

⁵ Ștefan S. Gorovei, “Cantacuzinii moldoveni,” *Magazin istoric* XVII (nr. 4 <193>, 1983): 13–17, 26, (nr. 5 <194>, 1983): 15–18, (nr. 6 <195>): 33–34.

⁶ Petronel Zahariuc, “Observații asupra unor sigilii medievale moldovenești (I),” *Arhiva Genealogică* IV <IX> (1997, nr. 1–2): 255–266; Petronel Zahariuc, “Două catastife ale Cantacuzinilor moldoveni din veacul al XVII-lea,” *Revista de Istorie Socială* IV-VII (1999–2002): 184–195. Partea despre sigiliile Cantacuzinilor din cel dintâi articol a fost preluată, cu toptanul, neținând seamă de cât de dificilă era și este munca de arhivă pentru identificarea fiecărui sigiliu în parte, alături de meșteșugul paleografic necesar pentru descifrarea semnăturilor, de Mihai-Bogdan Atanasiu, în articolul “Patrimoniul heraldic al Cantacuzinilor moldoveni,” *Opțiuni istoriografice* VII/2 (2006): 107 (planșa III, nr. 7–17), având și o palidă trimitere, *pour la bone bouche*, care după opt ani a dispărut săraca, planșa fiind preluată *tale-quale* de același autor și intitulată: “Iscălituri ale Cantacuzinilor moldoveni din sec. XVII-XVIII”, fiind folosită ca imagine pentru deschiderea unui articol din volumul *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, III, 364 (o parte dintre sigilii au fost reluate și la p. 524), fiind singurele ilustrații la care s-a folosit un asemenea procedeu. Starea de lucruri s-a îndreptat către fâgașul cel bun prin intervenția heraldistului Tudor-Radu Tiron (vezi Tudor-Radu Tiron, Mihai-Bogdan Atanasiu, “The Noble Heraldry of the Premodern Moldavia,” *Analele Științifice ale Universității “Alexandru Ioan Cuza”*, Iași, s. istorie LXV (2019): 321).

⁷ Ștefan S. Gorovei, “Epigrafie, genealogie, istorie,” în Constantin Rezachevici, ed., *Izvoare istorice, artă, cultură și societate. În memoria lui Constantin Bălan (1928–2005)* (București: Editura Speteanu, 2010), 256.

⁸ Ibid.

⁹ Biblioteca Academiei Române (în continuare voi cita: BAR), Documente istorice, MCDXLV/15 (21 decembrie 1685); Ibid., MCDXLV/16, 17, 18 (trei zapise, din 22 decembrie 1685),

și Liești¹⁰, din ținutul Tecuci, precum și în ianuarie și în prima săptămână a lunii februarie 1686, când a continuat să cumpere părți din aceste sate.¹¹ După această dată, pe la începutul primăverii, Toderașco Iordache Cantacuzino a fost trimis la Constantinopol, iar cumpărăturile din Șerbănești și în Liești au fost continuate de fiul său, Ion (Ioniță) Cantacuzino (3 aprilie 1686).¹²

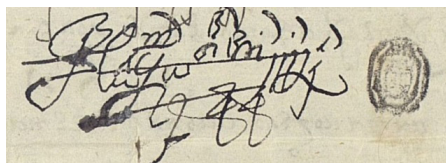

Fig. 1

Despre plecarea marelui vistiernic la Țarigrad (Constantinopol), din porunca lui Constantin vodă Cantemir, ca să-l pârască pe vărul său, Dumitrașco vodă Cantacuzino, în domnia căruia fusese “alfa și omega în Țara Moldovii”¹³, a scris nepotul lui de soră, cronicarul Ion Neculce: “Iar după ce-au vinit Cantemir vodă la scaonul domnii în Iași, trimis-au boiari de țară la Poartă după Dumitrașco vodă de l-au pârât la Udriiu. Și au trimis și pe vărul-său, Toderașco vistiernicul Cantacozino, împreună cu ceilalți boiari, de l-au pârât tot la ochi. [...] Așijderea și Toderașco vistiernicul, după ce s-au pârât cu Dumitrașco vodă acolo la Udriiu, s-au războlit și au murit. Și fiindu Șerban vodă cu dânsul văr primare, au trimis cu mare cheltuială de i-au luat oasăle de la Udriiu. Și li-au adus prin Țara Munteniască și li-au adus în Moldova, de li-au îngropat ficiorii lui în mănăstire în Bisericiani, fiindu ei ctitori, acești boiari Cantacozineștii, la acea sfântă mănăstire. Și au rămas

¹⁰ Ibid., CXXXVIII/63, 66 (două zapise, din 20 decembrie 1685).

¹¹ Ibid., CXXXVIII/68 (4 ianuarie 1686); CXXXVIII/43, 59–61, 64 (cinci zapise, din 5 ianuarie 1686); Ibid., CXXXVIII/58 (8 ianuarie 1686); CXXXVIII/68 (4 februarie 1686).

¹² Ibid., MCDXLV/23 („Ioniță, fiul vistiernicului Todirașco”, cumpără o parte din Șerbănești, la 3 aprilie 1686); Ibid., MCDXLV/20 (5 mai 1686; altă parte din același sat). Mai există un zăpis, din 6 mai 1686, unde este amintit doar vistiernicul Toderașco Iordache, în calitate de cumpărător, însă cred că aici, din greșeală, a fost omis numele lui Ion, de vreme ce, la cumpărăturile făcute în aceste zile, fostul mare vistiernic nu mai este amintit decât în calitate de tată al lui Ion (Ioniță); Ibid., MCDXLV/21, CXXXVIII/62 (două zapise, din 6 mai 1686, pentru părți din Șerbănești și Liești). Ion Cantacuzino a continuat să achiziționeze părți din aceste sate și în anii următori (Ibid., CXXXVIII/65, 29 mai 1687; Ibid., MCDXLIV/24, 8 iulie 1690, carte de hotărnicie; Ibid., MCDXLV/25, 3 februarie 1691). Fig. 1 (semnătura și sigiliul lui Toderașco fost vistiernic, pe actul din 7 ianuarie 1680, Ibid., CLXXXVI/53; în câmpul sigiliului, deși amprenta este destul de ștearsă, se poate observa stema familiei: vulturul bicefal).

¹³ Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, în *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel (București, 1982), 173.

dator, din visternicie ce au fost vistiernic mare la Duca vodă, cu vreo doazăci și mai bine de pungi de bani. Așa sânt de bune boeriile în Țara Moldovii, de la Vasilie vodă încoaci”.¹⁴ Din câte se pare, una din informațiile oferite de Ion Neculce, aceea că Toderașco Iordache a murit la “Udriiu” (Adrianopol), nu se adeverește, pentru că piatra de mormânt (“Toader, care s-a pristăvit la Țarigrad, la anul 7194 <1685 septembrie 1–1686 august 31>”) ¹⁵ și completările din catastifele averii familiei, început chiar de marele vistiernic, arată că acesta a murit la “Țarigrad” (Constantinopol).¹⁶ Așadar, marele vistiernic s-a îmbolnăvit la Adrianopol în primăvara anului 1686, și a mers la Constantinopol pentru a găsi medicamente (“10 lei unui spițări, ce-au dat doftorii la moarte nenii”)¹⁷ și doctori mai buni, însă aceștia nu au putut opri mersul bolii, așa că pe la începutul verii Toderașco Iordache Cantacuzino a murit. O altă informație, oferită de Ion Neculce, privitoare la datoriile rămase după moartea lui, este deplin confirmată de aceleași catastife. De altminteri, testamentul și catastifele sunt complementare, fiind părți ale aceleiași probleme – istoria și averea familiei Cantacuzino.

Testamentul a fost făcut în grabă, de vreme ce îi lipsește introducerea religioasă, frecventă în acest gen de documente, și pare să-i lipsească sfârșitul, încheindu-se abrupt și neavând nici un mijloc de validare (semnătură, sigiliu, martori). Cu sau fără sfârșit, testamentul trebuie citit împreună cu însemnările făcute de fiu, marele spătar Vasile Cantacuzino, în septembrie 1693, și cu “notițele” scoase din “izvodul părintelui meu, Toader vistiernic, ce ni-au făcut împărțală la purcesul dumisale la Țarigrad”. Testamentul tatălui și însemnările fiului conțin o adevărată șaradă¹⁸, al cărei miez este cea de-a doua soție a marelui vistiernic Toderașco Iordache Cantacuzino, cea dintâi fiind Safta, fiica lui Ștefan Boul mare vornic și a Ruxandei, fiica lui Ștefan vodă Tomșa.¹⁹ În diată, tatăl vorbește de la început până la sfârșit de o anume Alexandra, fără a menționa nicăieri faptul că îi era soție, deși bunurile mobile și imobile care îi sunt dăruite, modul în care i se adresează și poruncile îndreptate către fii săi, către țăranii de pe moșii și către oricine altcineva, cerându-le să nu o supere (“dodeiască”) și să o lase să trăiască în casele de la Șerbești sau de la Cucuteni, arată că despre soția sa era vorba, iar nu despre mama sa vitregă, tot o Alexandra, cea de-a doua soție a lui Iordache Cantacuzino și fiica marelui logofăt Gavrilăș

¹⁴ Ibid., 302.

¹⁵ Gorovei, “Epigrafie, genealogie, istorie,” 253–255.

¹⁶ Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, 180, 182, 184.

¹⁷ Ibid., 185.

¹⁸ Gorovei, “Epigrafie, genealogie, istorie,” 256, nota 45.

¹⁹ Gorovei, “Contribuții la genealogia familiei domnitoare Tomșa,” *Revista Arhivelor* XLVIII (vol. XXXIII, nr. 3, 1971): 386–389.

Mateiaș²⁰, a căreia viață este puțin mai bine cunoscută, pentru că i-a supraviețuit cu o generație soțului ei și pentru că a fost bunica cronicarului Ion Neculce.²¹ De altfel, și aceasta este amintită de trei ori, fiind numită “mamă”: de două ori, atunci când îi sunt numărate bijuteriile: “iar deosăbi a ei niște mărgăritar(i) ce i-au dat mama, ia va ști, să n-o dodeiască nime”, și “i-au datu mama un inel cu izmarandu viarde și soru-mia, Safta, o păriache de brățări di Danțca”, iar a treia oară, în formula: “mă rog mamii, și Catrinii și lui Vas(i)lachi, ginere-mieu”, prin care cerea să i se plătească datoriile.

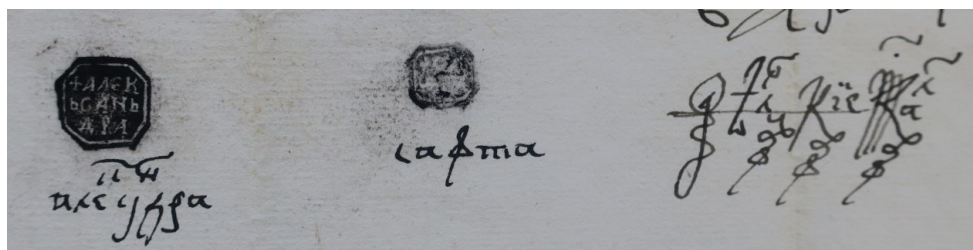

Fig. 2

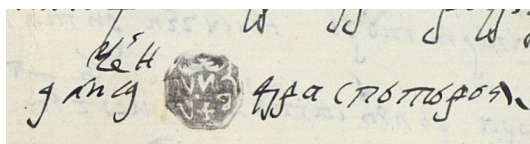

Fig. 3

Fig. 4

²⁰ Gorovei, “Epigrafie, genealogie, istorie,”: 256, nota 45 („mama” este sau Alexandra <în a doua parte a testamentului îi spune pe nume>, sau soacra, Ruxanda Boul»).

²¹ Dumitru Velciu, “Iordăchioaia vistierniceasa”, bunica dinspre mamă a cronicarului Ion Neculce,” *Revista de Istorie și Teorie Literară* XVI (1967): 449–475. Fig. 2 (sigiliul Alexandrei, mama lui Toderașco Iordache Cantacuzino, având în câmp inscripția: „† Alecsanădra”, iar alături semnătura: „Alecsandra”, urmat de sigiliul fiicei sale, „Safta”, soția lui Lupașco Buhuș, și de semnătura fiului ei, în limba slavă, Iordache („Eu, Iordachie, am iscălit”), începătorul ramurii Cantacuzino-Pășcanu (februarie 1683; Arhivele Naționale Iași <în continuare voi cita: ANI>, Spiridonie, XLV/54). Același sigiliu al Alexandrei se găsește imprimat pe un act, scris în aceeași lună, prin care îi dă o parte din avere aceluiași fiu, Iordache, la căsătorie (10 februarie 1683; Ibid., XLV/71). Fig. 3 (alt sigiliu al Alexandrei, din 1 octombrie 1683, imprimat invers, care are în câmp numele: „† Vasile”, mai greu de explicat; nu ar fi exclus ca bunica să fi folosit un sigiliu al nepotului ei, Vasile Cantacuzino; BAR, Documente istorice, CLXXXVI/57). Fig. 4 (aceleși sigiliu al „Saftei spătăroaia”, soția lui Lupașco Buhuș, de această dată mai bine imprimat, pe un act din 5 septembrie 1705, având în câmp inscripția: „† Safta”; ANI, Spiridonie, X/7). Fig. 5 (sigiliul „Ilenei stolniceasa”, soția lui Iordache Cantacuzino, fiul Alexandrei, din 12 aprilie 1704, care are în câmp un grup de litere, ce fac parte din numele ei și al soțului: „† Il<eana> Ior<dache>”; BAR, Documente istorice, XIII/213).

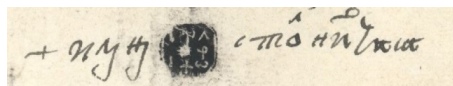

Fig. 5

În însemnări și în “notițe”, fiul amintește despre “mașteha” sa (mamă vitregă), nenumită, și a fraților săi (“bucate ce-au rămas de la nene <tată>, o samă s-au dat maștihăi noastre, o samă s-au cheltuit la grijăle nenii, ceilalți s-au dat toați la datornici”), dar și de mama lor (“odoară și argint ce s-au aflat după moarte dumisale nenii, fără ce s-au dat mării; 1686 februarie 14”), și ea fără nume, care, deși exprimarea nu este cu totul clară, trecuse la cele veșnice cu ceva vreme înainte de moartea soțului ei. Mama spătarului Vasile Cantacuzino, cel dintâi născut și continuatorul catastifului tatălui său, Safta Boul, nepoata lui Ștefan Tomșa²², nu apare în documente, nici măcar în catastiful (“foaia de zestre”), făcută de socrii ei la căsătoria cu Toderașco²³, însă a fost înscrisă în pomelnice²⁴, i s-a făcut o piatră de mormânt²⁵, iar același fiu, în pisania bisericii pe care o reface, Sfinții Voievozi din Roman, își justifică gestul ctitoricesc prin faptul că era “nepot dintru o nepoată de fică” a celui dintâi ctitor, Ștefan vodă Tomșa.

Nici “mașteha” spătarului Vasile Cantacuzino, Alexandra, nu are relief în documentele vremii²⁶, cu excepția unui zapis din 20 mai 1681²⁷ și a pisaniei de

²² Gorovei, “Contribuții la genealogia familiei domnitoare Tomșa”: 386–388.

²³ Zahariuc, “Două catastife ale Cantacuzinilor moldoveni”: 185–189.

²⁴ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I (București, 1908), 10 (pomelnicul bisericii din Deleni); II (București, 1908), 224–225 (pomelnicul bisericii din Șerbești); Gh. Ghibănescu, *Biserica Talpalari cu hramul Nașterea Maicii Domnului* (Iași, 1934), 27 (pomelnicul bisericii din Pașcani).

²⁵ Gorovei, “Epigrafiie, genealogie, istorie”: 253, 255.

²⁶ Ibid., 255, nota 38.

²⁷ În noianul de documente din 1681 privitoare la cumpărăturile făcute de Toderașco Iordache mare vistiernic și la daniile primite de el în satul Pașcani de pe Miletin, în ținutul Hârlău, s-a strecurat și unul care o amintește pe soția sa, Alexandra. Astfel, la 20 mai 1681, Tudose Dubău mare spătar a vândut lui „Toderașco Iordache vistiarnicul cel mare și giupănăsăi dumisale Alecsandrii două părți din satul Pașcani, cu 70 de lei”, pe care le avea danie de la răposatul Solomon Bârlădeanul fost mare logofăt și de la soția lui, Ana. Pentru o altă parte din sat, care îi fusese dăruită lui Solomon Bârlădeanul de un răzeș, Bilinschi, cu „dres domnesc de la Ștefan vodă Gheorghie”, s-au sculat ceilalți răzeși și au jurat cu „doisprézece oameni buni”, că acel Bilinschi nu a avut ocină în Pașcani; drept urmare, Tudose Dubău s-a „lăsat de acea parte, ce numai o pomenim aici, căce că iaste iaste scris în diresul de la Gheorghie Ștefan vodă, să i se știe povestea”. Printre martorii aflați la această vânzare s-a aflat și Ionașco Balșe ce-au fost vornic mare, socrul cumpărătorului (BAR, Documente istorice, CXI/217, original). Fragmentul din act, care-i amintește pe Toderașco Iordache vistiernicul și pe soția sa, Alexandra, a fost citat, după o copie (Ibid., DXIII/86), de Mihai-Bogdan Atanasiu, *Din lumea cronicarului Ion Neculce. Studiu*

pe zidul schitului Hangu, ctitorie a familiei, care îi certifică statutul de soție a marelui vistiernic Toderașco Iordache Cantacuzino și de ctitoră a unui turn și a unei porțițe din zidul împrejmuitor: “Cu voia Tătălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, acest turn, și această porțiță, l-am zidit eu, Toderașcu marele vistiernic, și cneaghina lui, Alexandra, în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului, Io Antonie Ruset voievod, 7184 <1676>, luna iulie, 15 zile”.²⁸ Reiese, astfel, fără putință de tăgadă, că înainte de a se asocia cu beizadeaua Alexandru Ruset și cu soția acestuia, Anița, fiica celui dintâi ctitor, hatmanul Gheorghe Coci²⁹, pentru a ctitori zidul, poarta și “porțița” de la schitul Pogorârea Sfântului Duh, prima soție a marele vistiernic Toderașco Iordache Cantacuzino murise, iar acesta își luase soția de-a doua, pe Alexandra, fiica lui Ionașco Balș³⁰, înrudire certificată și de un izvod de împărțire a “moșilor dumisale răposatului Ionașco Balș ce-au fost vornic mare” între fiii săi, unde scrie: “parte Alecsandrii visternicesii, fiica dumisale lui Balșă vornicul, care au ținut-o dumniului răposatul Toderașco Iordachi Cantacuzino ce-au fost visternic mare, care dumniaei și-au dat toate părțile di pe părinții dumisale cu diiață și cu blăstăm cumnatului dumisale, lui Neculai Bașotă biv vel vist(iernic): Harbuzova, cu Căbicenii, ce să va alegi, cu Silițcanii, ce să va alegi”.³¹

Prin testament, marele vistiernic i-a întărit soției stăpânirea peste un mic domeniu de lângă Târgul Frumos, format din satul întreg Cucuteni și din părți din satele Cogești și Bălțați, adăugând și părți din satul Băbicieni (ținutul Dorohoi) și nouă fâlcii și jumătate de vie la Cotnari, în dealul Laslău. Jupâneasa urma să trăiască în curțile de la Cucuteni, case în care familia a rezidat în anii

prosopografic (Iași, 2015), 208, nota 4, care însă nu a fost convins că Alexandra a fost a doua soție a lui Toderașco Iordache Cantacuzino, lăsând nerezolvată „povestea”.

²⁸ Gheorghe Ungureanu, *Mănăstirea Pionul sau schitul Hangul și ruinile palatului cnejilor Cantacuzini* (Extras din “Anuarul Liceului de băieți – Piatra Neamț”, 1933–1934), 10 (pisanie cu text slav și românesc); *Revista Istorică* XVIII (1932, nr. 4–6): 189 (Sever Zotta publică o reproducere a inscripției, găsită de Gheorghe Ungureanu, cu o greșeală: „martie-iulie 15”).

²⁹ Gheorghe Ungureanu, *Mănăstirea Pionul sau schitul Hangul*, 10 (pisania slavă și românească a zidului împrejmuitor).

³⁰ Maria Dogaru, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme* (București, 1981), 74; “<Tabelul genealogic al familiei Balș>”, în *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, I, coordonator și coautor Mihai Dim. Sturdza (București: Editura Simetria, 2004), 251. În spița familiei Cantacuzino (“Cantacuzino. Începuturile în Țara Românească și Moldova”), din *Ibid.*, III (București, 2014), 24, nu este menționată și cea de-a doua soție a lui Toderașco Iordache Cantacuzino, ci doar Safta Boul.

³¹ BAR, Documente istorice, DCCVII/46 (1720 <7229> noiembrie 20; copie românească cu din 9 octombrie 1813, cu anul de la Hristos calculat greșit: „1721”, și cu câteva cuvinte slave în text); pasajul din document a fost rezumat în „spița de neam a familiei Balș” (Dogaru, “Un armorial românesc din 1813,” 74).

'80.³² Nu știm câți ani a mai trăit Alexandra după moartea soțului ei, pentru că, spre deosebire de alte văduve, care apar de nevoie sau de voie la suprafața vieții istorice după trecerea la cele veșnice a soților lor (cazul Alexandrei Iordăchioaia, "vistierniceasa cea bătrână", este elocvent din acest punct de vedere!), tăcerea îi înconjoară numele în partea de sfârșit a vieții. Familia Toderașco Iordache Cantacuzino și Alexandra Balș nu a avut copii, astfel că moșiile primite de soție ca zestre le-a întors către familia sa, dăruindu-le prin testament surorii sale Axinia și cumnatului Neculai Bașotă³³, iar moșiile primite de la soț s-au întors între moșiile copiilor lui Toderașco Cantacuzino din prima căsătorie³⁴, însă nu fără o complicată și interesantă judecată, încheiată târziu, în a treia domnie a lui Mihai Racoviță (13 mai 1717; Anexa 2).

După moartea soțului, Alexandra a trăit la Cucuteni, dar apropiindu-i-se sfârșitul a găsit alinare în casa fiului ei vitreg ("hiastrului") Ilie Cantacuzino, căsătorit cu Maria, fiica lui Miron Costin. Jupâneasa a murit după un an, lăsând toate moșiile, odorele și bucatele familiei care a îngrijit-o și care urma să-i facă toate pomenirile de după moarte. Numai că, unul dintre nepoți, Iordache Cantacuzino, fiul altui "hiastu" (Ion/Ioniță), a ieșit la judecată împotriva mătușii sale, Maria, revendicând satul Cucuteni, aducând drept mărturie două diate ale bunicului ("moșului") său, Toderașco Iordache Cantacuzino: una este testamentul analizat aici, iar cealaltă pare a fi "izvodul de împărțeață", făcut de marele vistiernic înainte de purcederea către Țarigrad. Arhieriei și marii boieri le-au cercetat și au văzut că în diată nu se spunea ca satul Cucuteni "să fie în veci a giupăniasăi dumisali, și după moarte ei cui ar vrei să-l dia să fie volnică", astfel că au socotit că Alexandra "l-au dat rău lui Ilie vistiernicul, că n-au avut voie de la bărbatul ei să-l dia cui va vria ia". La aceasta, adăugând faptul că însemnatele datorii rămase în urma lui Toderașco Iordache, pentru care au avut de plătit până și nepoții³⁵, au căzut

³² N. Iorga, "Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile secuilor cu Moldova," *Buletinul Comisiei Istorice a României* II (1916): 207, nr. XXV și 229–230; Petronel Zahariuc, "Un document despre franciscanii din Moldova (1709) și alte câteva despre legăturile Moldovei cu Transilvania" (sub tipar).

³³ N. Iorga, "Catastiful și diatele marelui vistiernic Nicolae Bașotă," în N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, XVI (București, 1909), 370–371; Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova*, 346. În "<Tabelul genealogic al familiei Balș>", 251, fiica lui Ionașco Balș este numită „Antimia”, fiind socotită soția hatmanului Zosin Bașotă.

³⁴ La 30 noiembrie 1721, Mihai vodă Racoviță îi întărește lui Iordache Cantacuzino mare vistiernic stăpânirea peste a treia parte din satul Cogești, „cari i s-au venit de pe moșul și strămoșul dumisali răpăosatul Iordachi Catacuzino cel bătrân ce-au fost visternic mari”, după hotărârea, făcută din poruncă domnească, de Lupul Gheuca al treilea logofăt și de oameni din Târgul Frumos și din satele din preajmă (BAR, Documente istorice, CXXV/194).

³⁵ Vezi și I. Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit până la mijlocul secolului al XVIII-lea* (Iași, 1989), 112, 144.

pe seama fiilor lui, Ion și Ilie, care erau la acea vreme necăsătoriți, mitropolitul Ghedeon, episcopii și marii boieri au decis ca satul Cucuteni să fie stăpânit în jumătate, frățește, de cei doi frați și de copiii lor. Că așa s-au petrecut lucrurile cu plata datoriei o dovedește mărturia celui alt fiu, Vasile, însurat la vremea aceea: “numai tâmplădu-să schimbarea vieții dumisale nenii la Țarigrad, rămas-au des-tulă datorie asupra fraților mii, lui Ion și Ilie, cari datorii n-au fost a casăi noastre, ce-au fost a Visteriei Muldovii, pusă asupra noastră de la o samă de domni, pe cari îi va ști Dumnezeu”.³⁶

Totuși, “sfinții arhieri” și toți marii boieri, luând în seamă faptul că “au murit acea giupăniașă în casa lui Ilie și au cheltuit cu pamenții ei și cu alte griji, după obiceiul creștinescu, i s-au lăsat odoarările toată și bucatele lui Ilie”. În vreme ce satul Cucuteni, pentru că Ilie Cantacuzino nu a avut moștenitori³⁷, a ajuns în întregime în stăpânirea marelui logofăt Iordache Cantacuzino, care, potrivit însemnării din catastif și din testament, l-a lăsat fiului său, Ion (Ioniță): “Cucutenii, sat întreg, la Cârligătură, cu a trie parte de Cogești, alături, și cu doaă hălășteie, de pe moșul meu, Todirașco Cantacuzino vel vistier, și având parte și frati-mieu, Toderășco, mi-au dat parte lui mie, și eu i-am dat partea mea din Cărbunești, ce iaste între moșiile lui”.³⁸ La Cucuteni, își va avea Ioniță Cantacuzino reședința “de la țară”³⁹, în vreme ce în capitală, curtea îi era pe Ulița Mare, peste drum de Catedrala mitropolitană.⁴⁰ De la Ioniță Cantacuzino (Canta), satul Cucuteni, “cu casă, și biserică de piatră și alte zidiri de piatră pin prejur”, a trecut în stăpânirea fiului său, marele vistiernic Matei, care l-a schimbat, în 1792, cu marele vornic Iordache Ghica.⁴¹

Pe lângă cele de mai sus, “cartea” de judecată, dată de Mihai vodă Racoviță, înregistrează două obiceiuri juridice importante, neînregistrate în pravile: o

³⁶ Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, 182.

³⁷ Când Maria vistierniceasa a ajuns „la sângurătate și slăbăciune” i-a dat averea lui Iordache Cantacuzino, „care-i e ca un fiu”, iar printre satele dăruite acestuia s-a aflat și jumătate din Cucuteni (N. Iorga, *Studii și documente privitoare la istoria românilor*, XI, <București, 1906>, 80, nr. 144 și 145, două documente, publicate în rezumat, fără dată; 83, nr. 157, rezumat, cu data de an: „1731–1732”).

³⁸ Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, 199.

³⁹ N. Iorga, “O gospodărie moldovenească la 1777, după socotelile cronicarului Ioniță Canta,” *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* s. III, t. VIII (1928): 105–116. Dacă pseudo-cronicarul Ioniță (Ioan) Canta este Enache Canta, fiul Saftiei, fiica marelui logofăt Iordache Cantacuzino și al lui Constantin (Dinu) Cantacuzino (Măgureanu), atunci „gospodăria moldovenească” de la 1777 este a lui Ioniță (Ioan), unchiul acestuia și fiu al aceluiasi mare logofăt.

⁴⁰ Petronel Zahariuc, “Despre o casă de pe Ulița Mare a Iașilor și despre o poveste cu drepturile femeii din Moldova (prima jumătate a secolului al XVIII-lea),” *Ioan Neculce. Buletinul Nuzeului Municipal “Regina Maria” I* (2019): 29–50.

⁴¹ Theodor Codrescu, *Uricariul*, XX (Iași, 1892), 145–147 (act domnesc de întăritură, din 8 septembrie 1792).

jupâneasă văduvă putea dispune de averea soțului ei, în măsura în care în testamentul acestuia exista precizarea că o va stăpâni “în veci”, și faptul că, la plata datoriilor rămase în urma tatălui, participau doar copiii necăsătoriți, cei căsătoriți fiind responsabili pentru casele și datoriile lor. Apoi, documentul relevă alt fapt, important în orice vreme: la înmânarea unor acte, înainte de semnătura de primire, beneficiarul trebuie să le cerceteze și să le citească, pentru că altfel se lăsa pradă neprevăzutului. Astfel, Maria, soția lui Ioniță Cantacuzino și “maica” lui Iordache Cantacuzino, a primit un plic de la Maria, soția lui Ilie Cantacuzino, în care erau acte de-ale lui Toderășco Iordache Cantacuzino, și nu l-a deschis, însă a semnat un “răvaș” de primire, pe care l-a semnat și fiul ei. După moartea soțului ei, vistierniceasa Maria, care a avut parte de o mulțime de procese grele, s-a judecat și cu nepotul său, Iordache Cantacuzino, prilej cu care a spus că în acel plic se aflau “cinci diate” ale socrului ei. Comisul Iordache a spus că, la despecetluirea plicului, a găsit doar două diate ale “moșului” (bunicului) său, alături de alte câteva zapise pentru sate și vii, iar pentru a-și adevăra cuvintele a acceptat să jure pe *Evangelhie*, în urma cărții de blestem, dată de mitropolitul Ghedeon.

Ioniță (Ion) Cantacuzino, tatăl lui Iordache Cantacuzino (Deleanu), a murit tânăr⁴², fără a putea ști dacă a lăsat sau nu un testament, însă fiul lui, Iordache, care a avut o carieră politică importantă în Moldova primei jumătăți a secolului al XVIII-lea, ajungând mare logofăt, a lăsat un testament, publicat acum două decenii⁴³, la fel cum a procedat și fiul acestuia, Iordache

⁴² Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, 174; Melchisedec, episcopul Romanului, *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova* (București, 1885), 120. Fig. 6 (semnătura în limba slavă a lui: „Ion Iordachie vtori logofăt a iscălit”, pe actul din 7 iunie 1682; ANI, Spiridonie, XLV/55).

⁴³ ANI, Documente, MXXIII/1 (cu data de an greșită: „1749”; publicat sub această dată în Ioan Caproșu, *Documente privitoare la istoria orașului Iași*, V (Iași, 2001), 376–382, nr. 603). Fig. 7 (semnătura, „Iordachi Canta<cuzino> vel log<ofăt>”, și sigiliul, având în câmp stema familiei și literele: „I<or>d<achi> C<an>t<acuzino>”) și fig. 14 (invocația simbolică și inițiala testamentului, miniate cu cerneală roșie, având în centru vulturul bicefal de culoare neagră, cu patru litere din numele marelui logofăt, dispuse deasupra capetelor și lângă picioarele vulturului: „I<or>d<achi> C<an>t<acuzino>”). Pentru restabilirea datei testamentului, vezi Iorga, *Documentele ramurii Canta a Cantacuzinilor moldoveni*, 189, și Petronel Zahariuc, “Contribuții la istoria Mitropoliei Moldovei și a Catedralei Mitropolitane din Iași de la mijlocul secolului al XVI-lea la mijlocul secolului al XVIII-lea,” în Petronel Zahariuc și Daniel Isai, ed., *Istoria Catedralei și a ansamblului mitropolitan din Iași*, (Iași: Editura Doxologia, 2021), 167, nota 1082. În ciuda datei greșite, documentul nu este fals, fiind găsit valabil în diferite procese (Theodor Codrescu, *Uricariul*, XIX (Iași, 1891), 449; o „carte” de judecată din 31 martie 1773, pentru satul Chelmești), iar dispozițiile cuprinse în el au fost respectate de urmași. Fig. 8 (semnătura și sigiliul lui Iordache Cantacuzino mare logofăt, alături de semnătura fiului său: „Iordache Cantacuzino biv vel spătar”, autorul testamentului din 4 mai 1783, imprimate pe actul de danie din 7 iunie

(Gheorghe) Cantacuzino (Deleanu)⁴⁴, al cărui testament a rămas inedit și pe care îl public acum.

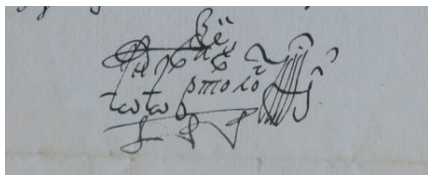

Fig. 6

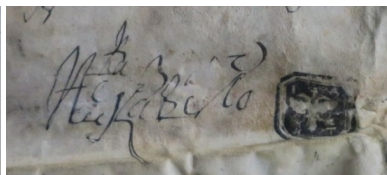

Fig. 7

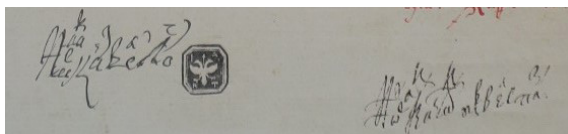

Fig. 8

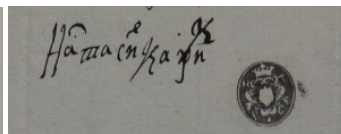

Fig. 9

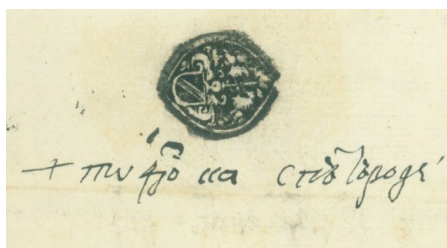

Fig. 10

1751; Anexa 3). Fig. 13 (semnătura fiicei marelui logofăt Iordache Cantacuzino: „Bălașa vist<ier-niceasa>”, soția marelui ban, Aristarh Hrisosculeu, și sigiliul ei, având în câmp vulturul bicefal, alături de semnătura fiului ei, „Cost<andin> Hrisosculeu comis”, și de sigiliul lui, având în câmp un însemn neclar <poate chiar un vultur bicefal>, încadrat de două frunze de laur și timbrat de o coroană deschisă); Florin Marinescu, Ioan Caproșu, Petronel Zahariuc, *Documente românești din Arhiva Mănăstirii Xiropotam de la Muntele Athos. Catalog I* (Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2005), 171, nr. 351 (5 decembrie 1758).

⁴⁴ Un alt Iordache Cantacuzino, mare logofăt, din ramura Pașcanu, și-a făcut testamentul în 1818, fiind publicat de Gheorghe Lazăr (“«Pentru sufletul meu și pentru clironomii mei am orânduit». Diata marelui logofăt al Moldovei Iordache Cantacuzino,” în Ovidiu Cristea, Petronel Zahariuc, Gheorghe Lazăr, ed., *Aut viam inveniam aut faciam. In honorem Ștefan Andreescu* (Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2012), 255–288). Fig. 11 (două sigilii ale Cantacuzinilor din ramura Pașcanu, imprimate pe un document din 1759–1760, ambele încărcate cu stema familiei: sigiliul „Catrinei spătăroaia”, soția lui Iordache Cantacuzino și nepotul lui Toderășco Iordache Cantacuzino, care a fost al soțului ei, de vreme ce are în câmp literele: „I<or>d<ache> C<an>t<acuznino>”, și sigiliul lui „Ioan Canta<uzino> fost mare agă”, având în câmp patru litere din nume: „Io<an> C<an>t<acuzino>”; ANI, Spiridonie, I/87).

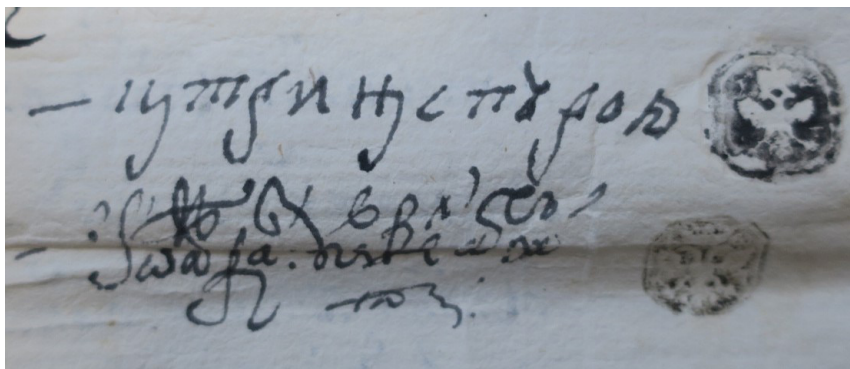

Fig. 11

Iordache Cantacuzino a fost căsătorit cu Casandra, fiica lui Nicolae Costin jitnicer și a Nastasiei Ruset⁴⁵, iar diata și-a făcut-o la 4 mai 1783. După câțiva ani, marele vornic Iordache Cantacuzino s-a călugărit, sub numele Gherasim (Ghenadie, când a luat mare schimă), și a mai trăit până la sfârșitul anului 1798, fiind înmormântat la sihăstria Sf. Nicolae, ctitoria familiei: “Sub această piatră odihnește robul lui Dumnezeu, Gheorghie Cantacuzino marele vornic, care într-un chipul călugăresc s-a numit Ghenadie, la anii 1798, decembrie 12”⁴⁶. Din căsătoria celor doi au rezultat mai mulți copii, care au murit de mici (doi băieți, Toma și Șerban⁴⁷, și o fiică, Zoița, moartă “copilă”, la 13 ani), supraviețuind doar o fiică, Maria (Mariuța), în favoarea căreia și-a făcut tatăl diata. În

⁴⁵ Fig. 9 (semnătura: „Nastasiica jic<niceroaia>, și sigiliul jupânesei, având în câmp un scut plin, înconjurat de bogați lambrechini și timbrat cu o coroană deschisă, împreună cu patru litere din nume: „N<as>t<asia> R<u>s<et>”, imprimat pe actul din 16 iunie 1754, prin care jupâneasa îi dăruiește fiicei, Casandra, și ginerelui, Iordache Cantacuzino paharnic, un sălaș de țigani; BAR, Documente istorice, CLVIII/208). Fig. 10 (sigiliul heraldic foarte frumos al mătușii Nastasiei, „Tudosca spătăroaia”, fiica lui Miron Costin și soția lui Grigore Zmucilă, din 21 aprilie 1714, cu un scut în câmp, împărțit printr-o bandă din stânga, și timbrat de o cască cu lambrechini, având drept cimier vulturul alb polonez; Ibid., II/300 a). Acest din urmă sigiliu arată, odată în plus, legăturile strânse ale lui Miron Costin și ale familiei sale cu Polonia.

⁴⁶ N. Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 9, nr. 3 (textul grecesc și traducerea inscripției de pe piatra de mormânt). Pentru viața și ctitoriile familiei Iordache Cantacuzino și Casandra Costin, vezi și Maria Magdalena Székely, “Schitul Drăgușanul. Datorie creștinească și conștiință genealogică în actul de ctitorire,” în Radu G. Păun, Ovidiu Cristea, ed., *Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor. Studii oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani* (Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013), 33–91.

⁴⁷ “Cantacuzino – Deleanu și Șerbești,” în *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească*, III, 38–39; Mihai Cantacuzino banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, ediție de N. Iorga (București, 1902), 49–50 (un băiat, Toma, și patru fete: Maria, Zoița, Bălașa și Safta); Ioan C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino* (“Cantacuzino <tabloul III>”): Maria, Zoița și Toma (reluat de Ion Mihai Cantacuzino, *O mie de ani în Balcani. O cronică a Cantacuzinilor în vâltoarea secolelor*,

testament sunt cuprinse cele două foi de zestre ale Mariuței: cea dintâi, când s-a căsătorit cu paharnicul Ilie Ruset⁴⁸, și cea de-a doua, când s-a căsătorit cu aga Costache Ghica.⁴⁹ La prima căsătorie, Maria a primit 11 sate întregi, iar la cea de-a doua 17 sate întregi (acestea ar fi trebuit să fie stăpânite de sora ei, Zoița) și 36 de pogoane de vie la Cotnari, Deleni și Crucea de Sus (ținutul Putna), iar din adunarea satelor reiese că moștenitoarea lui Iordache Cantacuzino stăpânea 28 de sate, ceea ce, dacă raportăm la numărul așezărilor din ținutul Dorohoi (așa cum am făcut altădată în cazul marelui logofăt Lupu Balș; † 10 martie 1782)⁵⁰, însemna aproximativ jumătate de ținut! Apoi, potrivit obiceiului, mireasa a primit, la ambele nunți: bijuterii de toate felurile, argintărie pentru masă și lenjerie pentru dormitor, haine de sărbătoare și haine de casă, două trăsuri cu câte șase cai, iar mirele a primit un cal (“cal de mire”), cu harnașament bogat. Toate acestea pot închipui universul familial al unei mari familii boierești la sfârșit de veac XVIII.⁵¹ Domnul Ștefan S. Gorovei a publicat un fragment dintr-o altă “lungă și interesantă diiață” a lui Iordache Cantacuzino, pe care, oricât m-am străduit nu am reușit să o identific printre documentele publicate, ba chiar și printr-o bună parte din cele inedite. Iată pasajul, care vorbește despre vrajba dintre Iordache Cantacuzino și nepotul său, Enache: “din pricina lui m-au rădicat cu arnăuți de la casa mea și m-au închis aice, la Golăe, vrând ca să mă și călugărească”, adăugând că a stat în mănăstire “ca un vinovat spre moartea dat”.⁵² Pericolul care a planat asupra capului lui Iordache Cantacuzino nu s-a datorat numai neînțelegerilor din familie, ci și implicării marelui boier de la Deleni în “conjurația” din 1777–1778.⁵³

Moartea băiatului (sau băieților) și a fetei (Zoița) și văduvia Mariei⁵⁴, fără

trad. de Maria Ștefănescu și Sabina Drăgoi (București: Editura Albatros, 1996), Planșe genealogice (Moldova VII).

⁴⁸ Vezi și R. Rosetti, *Familia Rosetti, I. Coborâtorii moldoveni ai lui Lascaris Rousaitos I* (București, 1938), 84.

⁴⁹ Vezi și Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VII, 83, nota 1.

⁵⁰ Petronel Zahariuc, “Câteva testamente moldovenești din secolele XVII-XVIII,” *Studii și Materiale de Istorie Medie* XXXIX (2021): 30–31.

⁵¹ Pentru călăuzirea imaginației, de ajutor poate fi albumul: Constanța Vintilă-Ghițulescu, Cătălin D. Constantin, *De la ișlic la joben. Modă și lux la porțile Orientului* (București, 2013), 221 p.

⁵² Gorovei, “Cantacuzinii moldoveni,” 17.

⁵³ Pentru aceste evenimente, în urma cărora au fost uciși vornicul Manolache Bogdan și spătarul Ioan Cuza, vezi N. Iorga, “Francmasoni și conspiratori în Moldova secolului al XVIII-lea,” *Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice* s. III, t. VIII (1928): 301–304; Maria Magdalena Székely, “Conspireurs et «initiés» dans la Moldavie du XVIIIe siècle,” *Revue des Études Roumaines* XIX-XX (1995–1996): 269–280.

⁵⁴ N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, V (București, 1903), 418 (25 octombrie 1778).

a fi avut copii, l-a făcut pe marele vornic Iordache Cantacuzino să-i dăruiască nepotului său, Enache Canta mare vistier, fiul surorii sale, Safta, și a lui Constantin (Dinu) Cantacuzino⁵⁵, “inima” domeniului său, satul Deleni. Însă, după puțină vreme, văzând că are nepoți, rezultați din a doua căsătorie a Mariei, s-a răzgândit și i-a luat Delenii, cu case, carieră de piatră, iazuri, poieni și mori, dându-i în schimb patru sate din ținuturile Cernăuți și Hotin: Ușihlibul, Malitinții, Nelepăuții și Novacăuții. Delenii au intrat în noua zestre a Mariuței, când s-a căsătorit, de voie, de nevoie, cu aga Costache Ghica (Sulgearoglu)⁵⁶, formând temeiul casei Ghica-Deleni, iar celelalte patru sate i-au fost luate nepotului și date tot fiicei⁵⁷, pentru ca ale sale “drepte moșii să meargă la fata mea, iar nu la nepot”. Retractările unchiului, atât în pricina Delenilor, cât și a satelor din Cernăuți și Hotin, au generat o aprigă împotrivire a nepotului, care și-a căutat dreptatea la domnie, dar și la împărățiile austriacă și rusă.⁵⁸

⁵⁵ Fig. 12. Semnătura lui Constantin (Costachi) Cantacuzino, din 7 iunie 1779 (BAR, Documente istorice, CXXI/2), pe care având în vedere anul nu am reușit să-l identific cu certitudine în genealogia Cantacuzinilor, cu inscripția: „Costachi Canta(cuzino) paharnic adeverez”, și un interesant sigiliu (pe document, amprenta sigilară este inversată), având în câmp un scut polonez, încărcat cu icoana Sfântului Gheorghe, ucigând balaurul, dispus pe pieptul vulturului bicefal cantacuzin, încoronat, cu o coroană închisă, flancat de literele: „N” și „K”; de jur-împrejur, stema are un decor, care amintește de colanul Ordinului Constantinian. Aceste litere cred că sunt prescurtarea de la „NI-KA” („Biruatorul”), iar nu parte a numelui „Nicolae”, așa cum a întregit Iuliu Tuducescu numele boierului în rezumatul făcut pentru *Creșterea colecțiilor* (X, ianuarie-martie 1909: 132), pornind de la ele, și nu de la semnătură. Excelenta realizare heraldică, cele două litere din câmp și decorul marginal pot să indice o influență a stemelor Ordinului Constantinian al Sfântului Gheorghe, al cărui Mare Maestru a fost Radu (Rudolf) Cantacuzino, fiul domnului Țării Românești, Ștefan Cantacuzino. Pentru Ordinul Constantinian și legăturile acestuia cu românii, vezi Andrei Pippidi, “«Fables, bagatelles et impertinences». Autour de certaines généalogies byzantines des XVIe-XVIIIe siècles,” în *Hommes et idées du Sud-Est européen à l'aube de l'âge moderne* (București-Paris: Editura Academiei Române, Éditions du C.N.R.S., 1980, 253–294; Sorin Iftimi, “Reprezentări heraldice în arhiva Cantacuzinilor: «Cartea de aur a Ordinului Constantinian al Sfântului Gheorghe»,” în Andi Mihalache, Silvia-Marin Barutcieff, ed., *De la fictiv la real. Imaginea, imaginarul, imagologia* (Iași: Editura Universității “Alexandru Ioan Cuza”, 2010), 599–617; Ovidiu-Victor Olar, “Intrigi politice, strategii de ascensiune socială și genealogii fabuloase. Episcopul Inochentie Micu, Cavaler și Prefect Suprem pentru Dacia al Ordinului «Constantinian» al Sf. Gheorghe, *Apulum* LI (2014): 129–161. Costachi Cantacuzino a rămas fidel acestui însemn, dovadă că nu l-a folosit întâmplător, iar când și-a făcut un nou sigiliu l-a păstrat, schimbând numai mersul Sântului Gheorghe, dinspre dreapta spre stânga (22 aprilie 1783; BAR, Documente istorice, CVI/50; sigiliu aplicat în ceară neagră).

⁵⁶ Gorovei, “Cantacuzinii moldoveni,”: 17.

⁵⁷ I. B. Cantacuzino, “Extrase din Condica de familie a Cantacuzinilor din Moldova,” *Arhiva XIII* (1902): 187, nota 1.

⁵⁸ Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VII, *passim*; Iorga, V, 418 (25 octombrie 1778); Gorovei, “Cantacuzinii moldoveni,”: 17–18; Ștefan S. Gorovei, “Observații noi într-o

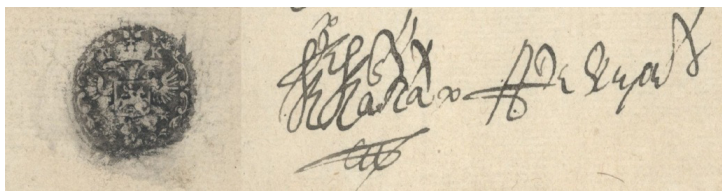

Fig. 12

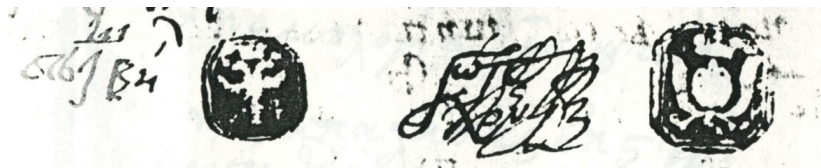

Fig. 13

Impresionantul domeniu al marelui vornic Iordache Cantacuzino și avea rădăcinile în moștenirile de la familia sa, de la socrii săi și de la mătușa sa, Ileana Jora, precum și din cumpărături. Istoria unui sat, dintre cele moștenite de la Ileana Joroaia⁵⁹, Onut, din ținutul Hotin, cuprinde o informație interesantă privitoare la felul în care erau numite satele nou întemeiate: “Au mai fost unŭ sat, tot pe acea parte <Onut, partea de jos>, descălicătură în vremea turcilor, și i-au pus numele, pe numele țaranului care au descălicat întâiu, Balaure, iar satului îi dzic Balamuteu, care și dumnealui stolnicul Iordache <Pașcanu> s-au sculat și l-au luat sub stăpânirea sa, neștiind eu nimic, și fiind satul cu alt nume”. Iar despre alt sat, care făcuse parte din raiaua Hotinului, fost al aceleiași mătuși, aflăm că turcii i-au schimbat numele, din Varaticul, devenind Bădragi.

Cel de-al doilea grup de moșii, dăruite fiicei sale la a doua căsătorie, a fost păstrat în stăpânirea marelui vornic, urmând să treacă în proprietatea Mariei și a lui Costache Ghica după moartea lui. Pentru soția sa, Casandra, vornicul a rezervat trei sate întregi și două jumătăți de sate, tot din ținutul Hotin, unele cu nume care amintesc de stăpânirea turcească directă a zonei (Edvicași, Nebulfcași), împreună cu zece pogoane de vie la Crucea de Sus, urmând ca

controversă veche (familia Ghica din Moldova),” *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol”*, Iași XV (1978): 322–323.

⁵⁹ Ileana era fiica lui Ieremia Jora fost mare căpitan și soția unui anume Nicolae (Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VII, 218, nr. 52 (la 25 martie 1755, jupâneasă îi dăruiește nepotului ei, Iordache Cantacuzino paharnic, satul Malitinți), 216, nr. 38; Ștefan S. Gorovei, “Înrudirile cronicarului Grigore Ureche,” *Anuarul de Lingvistică și Istorie Literară* XXIV (1973): 118.

satele să treacă după moartea ei în stăpânirea fiicei lor, în vreme ce via a fost lăsată la dispoziția soției (“să rămâie la mâna cui s-a dat cu deosebită scrisoare”).

În testament, “partea sufletului” este bogat reprezentată, pentru că Iordache Cantacuzino a însemnat cu ce a înzestrat ctitoriile sale și ale tatălui său: biserica curții de la Deleni⁶⁰ (argintării, icoane), sihăstria (“mănăstirea”) Țibucani, din ținutul Neamț (argintării, veșminte, cărți), sihăstria Sfântul Nicolae din Deleni⁶¹ (icoane, cărți), schitul Frumoasa (Drăgușanul), din ținutul Bacău⁶² (argintării, cărți, veșminte), biserica Sfântul Dimitrie din Hârlău⁶³ (argintării, veșminte, cărți), bisericile de pe moșiile Bobulești, ținutul Dorohoi, și Onești, ținutul Hârlău (veșminte, cărți). Alături de odoare, veșminte și cărți, ctitorul a hotărât și hrana pe care stăpânul Delenilor trebuia să o asigure sihăstriilor Deleni și Țibucani și venitul pe care acestea urmau să-l ia de la cariera de piatră de pe moșia Deleni, precum și obligația de a întreține trei preoți și un dascăl la biserica din Deleni. Totodată, marele vornic a cerut stareților celor două schituri să prezinte anual stăpânului moșiei Deleni bilanțul (“sama”) veniturilor și cheltuielilor, iar în cazul în care starețul trebuia schimbat, arhiereul să nu o poată face fără acordul boierului. Stăpânul de la Deleni mai avea obligația de a organiza hramurile la biserica Sfânta Maria de la curte și la sihăstria Deleni, la biserica Sfântul Dimitrie din Hârlău și la biserica Sfântul Spiridon din satul Onești.

Sihăstria Sfântul Nicolae din Deleni a fost zidită de Iordache Cantacuzino mare logofăt și sfințită la 29 iulie 1724⁶⁴, la doi ani distanță după ce a refăcut ctitoria tatălui său din curtea boierească de la Deleni, cu hramul Adormirea

⁶⁰ G. Balș, *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea* (București, 1933), 195–199; Tudor-Radu Tiron, “O stemă Cantacuzină la conacul de la Deleni (Iași),” în *Familii boierești din Moldova și Țara Românească* III, 400–401.

⁶¹ Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova* (București, 1974), 248 (în fișa acestei sihăstirii, autorul a amestecat trimiterile bibliografice, punând și titluri despre schitul Deleni, din județul Vaslui).

⁶² Maria Magdalena Székely, “Schitul Drăgușanul,” 41–44.

⁶³ Statutul de ctitor al marelui vornic a fost înscris în noua pisanie a bisericii, din 15 august 1779: „cu ajutorul lui Dumnezeu, ca dintru-ntăi s-au zidit și s-au podobit cu silința, osteniala și cheltuiala dumisale Iordachi Cantacozino marele spătar și cu agiutoriu de la alți creștini” (Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 8).

⁶⁴ Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 8–9, nr. 22 (29 iulie 1724; data din pisanie). O bună fotografie a pisaniei se găsește la: <https://lacuri.mmb.ro/biserica-manastirii-lacuri>. În unele site-uri data de lună este greșită: „iunie”, probabil din încercarea de a lega ziua sfințirii de sărbătoarea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, iar ctitorul este incorect identificat: „marele vistiernic Iordache Cantacuzino, fiul Mariei Cantacuzino și al logofătului Constantin Ghica” (<https://www.cresti-nortodox.ro/biserici-manastiri/manastirea-lacuri-145428.html>; informații preluate și de alte site-uri: <https://destepti.ro/manastirea-lacuri-ia>; <https://comunadeleni.com/2011/10/manastirea-lacuri-din-deleni>; <http://romaniaturism.com/2014/05/19/manastirea-lacuri>).

Maicii Domnului.⁶⁵ Un act de întemeiere din 1724 nu s-a păstrat, dacă o fi fost scris atunci, însă ctitorul a făcut un asemenea document (“testamentul săhăstriei Delenilor”) la 7 iunie 1751, prin care îi stabilește hotarul, desprins din satul moșia Deleni, îi dăruiește o poiană, în pădurea dinspre Bahlui, cu hotarul ei, o prisacă în pădurea dinspre Hârlău, o sută de stupi și o seamă de animale, însă pe acestea călugării le-au vândut și au cumpărat tot stupi, patru parale pentru fiecare “palmă” dintr-o piatră de moară vândută din cariera de pe moșie, o bute și cincizeci de vedre de vin anual, o cantitate de pește din heleșteiele boierești și trei sălașe de ȣigani făurari. Ctitorul a hotărât ca starețul să facă în fiecare an, în ziua hramului, o “dare de seamă” asupra veniturilor și cheltuielilor, adăugând și banii “sărindarelor”, pe care să o înfățișeze întregii obști, eliminând, astfel, bănuielele dintre călugări, și a “moștenitorului” satului Deleni, care va urma după vreme. Totodată, ctitorul le-a cerut călugărilor să facă slujbe de pomenire pentru familia Cantacuzino în Postul Nașterii Domnului și în toate sâmbetele de peste an, după “numele lor”⁶⁶, iar pentru el în fiecare an, în ziua morții sale. Dania banilor din vânzarea pietrelor de moară, ctitorul a reluat-o în testamentul său, cerându-le călugărilor să se țină de obligațiile duhovnicești, pentru “că liturghiile îi vor agiuta <pe moștenitori> să nu strice rânduiala”.⁶⁷ Din anii de dinainte de 1751, nu am identificat alte danii ale lui Iordache Cantacuzino, în schimb s-au păstrat trei “cărți” domnești de danie, de la Constantin Mavrocordat și de la Grigore Ghica, prin care cei doi domni scutesc “sfânta sihăstrie de la Deleni” de desetină, pentru o sută de stupi, de văcărit, pentru doi boi și doi, și de bir, pentru trei “oameni străini, ruși”, și îi dăruiesc două ocale de untdelemn anual și o litră de tămâie lunar din Vama domnească de la Iași.⁶⁸ Dania acestor doi domni a fost reînnoită de Constantin Racoviță Cehan, în 1755–1756.⁶⁹

De asemenea, nici despre viața bisericească din sihăstria Delenilor nu au ieșit la iveală multe știri din veacul al XVIII-lea, deși aici au fost înmormântați atât marele ctitor, Iordache Cantacuzino mare logofăt, cât și fiul său, de

⁶⁵ Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 11 (pisană are doar veleatul: „7230 <1721 septembrie 1 – 1722 august 31>”; Balș, *Bisericile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, 195–199 (cu o reproducere a pisaniei, fig. 290, 195).

⁶⁶ Pomelnicul triptic al familiei a fost făcut de fiul său, Iordache Cantacuzino mare spătar (Iorga, *Inscripții din bisericile României*, I, 10–11, nr. 25).

⁶⁷ ANI, Documente, MXXIII/1; Caproșu, *Documente Iași*, V, 380, nr. 603.

⁶⁸ Corneliu Istrati, *Condica lui Constantin Mavrocordat*, II (Iași, 2008), 605, nr. 1373 (1 septembrie 1733); Ibid., 603–604, nr. 1372 (10 aprilie 1736); vezi și documentul cu dată nesigură, dat tot de Grigore Ghica (Ibid., 703–704, nr. 1524 (aici, greșit, în loc de două ocale de untdelemn: „24”).

⁶⁹ Theodor Codrescu VI (1936, nr. 2): 23–24, nr. 15 (și în acest document sunt amintite „24 de ocale de untdelemn”, probabil o greșeală, care reiese din cantitățile dăruite altor mănăstiri din țară).

asemenea ctitor, Iordache Cantacuzino mare spătar și mare vornic. În ultima treime a veacului, la fel ca și în alte mănăstiri, schituri și sihăstria din Moldova și Țara Românească, și în sihăstria de la Deleni au intrat călugări desprinși din marea obște monahală construită în Moldova, la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț, de Sfântul Cuvios Paisie Velicovschi. Așa se explică copierea unor manuscrise slave în mănăstirea Deleni, cu hramul Sfântul Nicolae, în 1777 de monahul Ieronim, “care trăia în acea vreme în pustie, pe stânca numită Șoimu, așezată nu departe de schitulețul Sfântul Nicolae, în pustia Deleni, la 3 verste”, și care, în însemnarea sa, ne dezvăluie și numele starețului său, ieromonahul Theodosie⁷⁰, și în 1795 și 1798, de ieromonahul Ghedeon.⁷¹

Fig. 14

La sihăstria Sfântul Nicolae din Deleni, unde biserica și chiliile fuseseră durate din piatră de întâiul ctitor, Iordache Cantacuzino mare logofăt, marele vornic Iordache Cantacuzino avea în gând, potrivit testamentului, să facă “o biserică de iarnă”, atașată trapezei, așa cum făcuse la sihăstria Țibucani, cu hramul Sfintei Mironosițe și întocmai cu Apostolii Maria Magdalena. Satul Țibucani a fost primit ca zestre de soția vornicului, Casandra, de la părinții ei, Nicolae Costin jitnicer și Nastasia Ruset. Pentru ctitorirea sihăstriei Țibucani, Iordache Cantacuzino a lăsat o emoționantă mărturisire, cuprinsă într-un act de fundație, scris cu patru ani mai târziu, la 25 ianuarie 1764⁷²: “la velet 7268 <1760> iulie 22, în zioa Mironosiții și întocmai cu Apostolii Mariei Magdalinii, s-au născut prea iubită fica noastră, Mariia, îndată m-am apucat și am făcut săhăstrie, durată de lemn cu trei turnuri,

⁷⁰ Petre P. Panaitescu, *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, II, ediție de Dalila-Lucia Aramă și G. Mihăilă (București: Editura Academiei Române, 2003), 429–431, nr. 575 (manuscris miscelaneu, care cuprinde printre altele: *Istoria dărâmării sfintei cetăți a Ierusalimului* și istoria căderii Constantinopolului în 1453).

⁷¹ Ibid., 359–361, nr. 521 (*Pateric*), 462, nr. 595 (Ioan Scărarul, *Leastvița*).

⁷² Actul a fost menționat de Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, 887: „Iordache Cantacuzino biv vel pitar face danii m-rii Țibucani, care urma să primească diverse produse de la stăpânul moșiei Deleni”. Autorul a intuit corect statutul de ctitor al lui Iordache Cantacuzino, însă a desprins greșit hramul mănăstirii: „Intrarea în Biserică” (acest hram aparține bisericii de lângă turnul clopotniță, construită în perioada interbelică), precum și anul construcției „1764” (p. 884). Informațiile au fost preluate de Costin Clit, care a rostuit o fișă biografică a noului ctitor, aga Ioniță Botez (“Aga Ioniță Botez, ctitorul schitului Țibucani, ținutul Neamț,” *Acta Bacoviensia* XIV (2019): 433–454).

în codrul Țibucanilor, puind și hramul Mironosiții și întocmai cu Apostolii Marii Magdalinii, făcând și altă bisericuță mică de iarnă, scoasă din trapezare, și chilii pin pregiur, șândilite, și altă trapezare mare și clopotniță și clopote doă, după cum să văd astăzi”. Din cuvintele ctitorului, se observă atât izvorul îndemnului pentru ridicarea mănăstirii, cât și felul în care i-a fost ales hramul! Pe lângă construirea bisericii mari, a bisericii mici, a chiliilor, a trapezelor și a clopotniței, și înzestrarea cu “oi, boi, vaci, stupi, veșminte, cărți și cai”, ctitorul a dăruit mănăstirii sale: Poiana Soci, pentru fânaț, o livadă mare, pentru prisacă, și un vad de moară în pâraul Țibucani, pentru moară. De asemenea, așa cum va scrie și în testament, Iordache Cantacuzino a hotărât pentru stăpânul Delenilor, sub mare blestem, obligația de a da călugărilor din mănăstioară: 20 merțe de secară, 6 merțe de grâu pentru prescuri, 40 vedere de vin din viile de la Deleni și 20 de lei anual, din banii obținuți din vânzarea pietrei din cariera Deleni, iar pentru stareț, obligația de a prezenta în fiecare an o “samă” de venituri și cheltuieli în fața proprietarului moșiei Țibucani sau a moșiei Deleni, și de a pomeni familia ctitorilor pe tot întinsul postului Crăciunului, la fel ca la sihăstria Sfântul Nicolaer, după numele cuprinse în pomelnicul ctitoricesc.

Primul egumen al schitului Țibucani, ridicat în vara anului 1760⁷³, pe care nu-l cunoaștem după nume, a fost un bun gospodar, de vreme ce într-un timp scurt a făcut o prisacă și o moară în locurile destinate de ctitor. Apoi, primul egumen, pe care îl cunoaștem după nume, a fost ieromonahul Ilarie, provenit din obștea mănăstirilor Neamț și Secu, întemeiată de Sfântul Cuvios Paisie Velicovschi, fiind unul dintre monahii care a venit în Moldova de la Muntele Athos, împreună cu arhimandritul Paisie, viețuind o vreme la mănăstirea Dragomirna. Faptul că schitul Țibucani a ajuns metoc al mănăstirii Secu și amintirea Athosului l-au determinat pe ieromonahul Ilarie să aleagă viața sihăstrească din codrul Țibucanilor. “Nacealnicul” schitului a fost bun cărturar, copiind mai multe manuscrise, care cuprind *Cuvinte ale Sfinților Părinți și Vieți de Sfinți*.⁷⁴ Însemnările de pe filele unui miscelaneu teologic, manuscrisul românesc nr. 1844 BAR, îl arată trăind în 1774 la mănăstirea Dragomirna, în 1782 la mănăstirea Neamț, în 1786 la schitul Țibucani (“Această sfântă cârtică s-au scris de mine smeritul întru ieromonași Ilarie, nacealnic ot Țibucanii. 1786, septembrie 12 zile”; fig. 15), pentru ca în 1802 să se afle din nou în

⁷³ Pe diferite site-uri internet, data construcției schitului Țibucani este greșită: „1774”; vezi, spre exemplu: <https://tibucani.mmb.ro/despre-noi-obstea-schitului-tibucani> și <http://manastireasecu.ro/schituri>.

⁷⁴ Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești II* (București, 1983), 16, nr. 1617, 78–79, nr. 1844; IV (București, 1992), 338–339, nr. 5548; Gabriel Ștrempel, *Copiști de manuscrise românești până la 1800* (București, 1959), 108–109.

obștea paisiană din mănăstirile Neamț și Secu.⁷⁵ Ieromonahul Ilarie a desfășurat o bogată muncă de copiere a traducerilor efectuate de școala de traducători întemeiată de Paisie Velicicovschi în obștile mănăstirilor Dragomirna, Secu și Neamț.⁷⁶

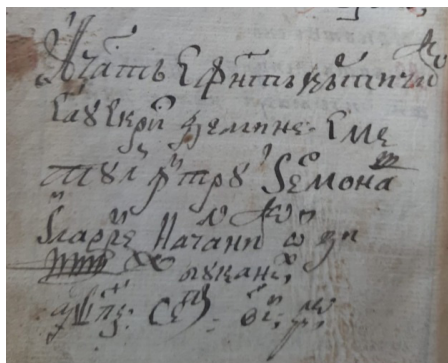

Fig. 15

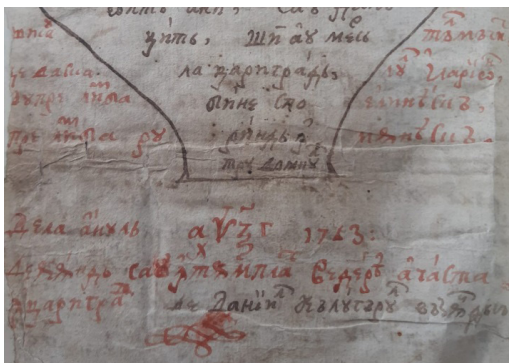

Fig. 16

După ani și ani, când moșia Țibucani a ajuns în proprietatea agăi Ioniță Botez, stăpânul Delenilor, Teodor (Toderiță) Ghica⁷⁷, a încetat să plătească “merticul” anual către ctitoria familiei, prilej pentru Petru Asachi să intermedieze reluarea plăților, fără succes însă, și să facă amare considerații despre felul în care respectau unii membri ai elitei obligațiile față de Biserică stabilite de strămoși, cei de la care își aveau “numele și averea”. Petru Asachi a avut

⁷⁵ Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, II, 78–79, nr. 1844; Ștrempele, *Copiști de manuscrise românești până la 1800*, 108–109.

⁷⁶ Vezi Ursu, “Școala de traducători români din obștea starețului Paisie de la mănăstirile Dragomirna, Secu și Neamț,” 39–82, și Valentina Pelin, “Contribuția cărturarilor români la traducerea școlii paisiene,” 83–120, în vol. *Românii în reinnoirea isihastă. Studii închinare Cuviosului Paisie de la Neamț la bicentenarul săvârșirii sale 15 noiembrie 1994*, publicate cu binecuvântarea I.P.S. Daniel Mitropolitul Moldovei și Bucovinei, sub îngrijirea lui Virgil Cândea (Iași: Editura Trinitas, 1997). Ieromonahul copist, Ilarie, nu este aceeași persoană cu ieromonahul traducător, Ilarion dascălul, chiar dacă numele sunt asemănătoare. Nu am identificat ce certitudine scrisul lui Ilarion dascălul, și nici semnătura, pentru că majoritatea traducerilor sale s-au păstrat în copii făcute de alți monahi. Dacă manuscrisul românesc 3168 de la BAR (Gabriel Ștrempele, *Catalogul manuscriselor românești*, III (București, 1987), 36–37, nr. 168), traducerea *Vederii lui chir Daniil și a Vieții și muceniciei Sf. Mucenic Anastasie*, „tălmăcită de dascalul Ilarion după limba elinească pre limba rumânească”, a fost scris de traducător, ceea ce este posibil, atunci, după ce am examinat scrisul din acest manuscris (Fig. 16) cu cel din manuscrisul 1844, pot spune că exclusă suprapunerea celor două nume. Mulțumesc colegului Adrian-Bogdan Ceobanu, prin intermediul căruia am obținut o fotografie a acestor pagini. De asemenea, mulțumesc colegului Sorin Grigoruță, care m-a ajutat la prelucrarea ilustrației din acest articol.

⁷⁷ http://www.ghika.net/Branches/Ghika_Deleni.pdf.

în mână actul de fundație și “pomelnicul primitiv al schitului Săhăstria” de la Țibucani⁷⁸, însă le-a înapoiat proprietarului moșiei, aga Ioniță Botez, păstrând doar această copie. Oare se mai păstrează pe undeva actul ctitoricesc original, dar pomelnicul?

Mă opresc aici cu înfățișarea acestor aspecte deloc sau mai puțin cunoscute din istoria Cantacuzinilor moldoveni și a ctitoriilor lor, lăsând viitorului sarcina de a le întrețese cu cele știute și cu cele ce se vor mai descoperi, într-o posibilă nouă cercetare monografică a familiei Cantacuzino.

⁷⁸ Vatra de sihăstrie de la Țibucani s-a menținut și în secolele XIX-XX, potrivit unei însemnări dintr-un manuscris greu de datat, prin care un monah din schit l-a chemat în obște pe cărturar din mănăstirile Neamț și Secu: „Părinte Agatanghel, dacă ai rugăciunea minții, vino la noi, la schitu Țibucani, și vei fi liniștit” (Olimpia Mitric, *Manuscrise românești din Moldova. Catalog I* (Iași, 2006), 385–386).

ANEXE

1. <1685 iunie-septembrie>.

† Ce, din ce mi-au fost prilejul, i-am făcut partea că să ție și s(ă) ia pre urma mia, nu multu, ce puțin, din cât mi-au fostu prilejul: i-am datu satul Cucutiani, cu casă cu tot, carele une părți îm(i) sintu mie danie de la Moimăscul, iar altele îm(i) sintu mie cumpărături, depreună cu dânsa, și a treia parte de Cogești, cu hălășteul cel mari, iară la ținutul Cărligăturii, iară o săliște ce-s(e) chiamă Bălțații, ce s-au luat de la călugării de Moldoviți, să s(e) dia înapoi, [iar, de-i va trebui ei, să dea înapoi]¹, iar, de-i va trebui ei să să hrăniască, să o ție și să dia călugărilor de-a dzécia.

Așjderia și părțile den Băbăciani², de la ținutul Dorohoiului, câte am cumpărat eu, să fie toate a ei.

Așjderia și un rădvan cu 6 cai și o cuhne³ cu 4 cai, care cai îi vor plăcia ei, să fie a ei. Hainele ce i-am făcut să nu le dodeiască nime, câte sintu <fi>⁴miești, să fie toate a ei.

Din odoară: un lanțuh de aur ce i l-am ...⁴ făcut acmu și n-am apucat să-l istovăscu să fie a ei, și un inel ...⁴ aur cu diiamantu, carele i-a plăcia, și o păriachi de sârji să fie a ei, care i-a plăcia din câte am, o păriachi de brățări cu mărgăritari, ce-s făcute la Brașău, așjdiria patru șaraguri de mărgăritari de cel mare să-i fie la grumadzi.

Aciaste sintu de la mine, iar deosăbi a ei niște mărgăritar(i) ce i-au dat mama, ia va ști, să n-o dodeiască nime; și-au avut și de la tată-său nește mărgăritar(i) mai mănunte ș-au cumpăratu un inel de aur, cu zamfir albastru, în Țara Munteniască, în 80 lei, pre banii ei; și-au cumpăratu un inel cu izmarandu viarde, prinsu în unghi, în 35 lei, iar pre banii ei; și i-au datu mama un inel cu izmarandu viarde și soru-mia, Safta, o păriache de brățări di Danța; și ș-au mai cumpărat trei șaraguri de mărgăritari mari de la Tălmăcioae, în 80 lei, iar pre banii ei. Cu aciaste n-are nime nici o trabă, că sintu a ei.

Așjderea și din bucate să-i facă și ei parte: din vaci și din oiță, din câte s-or afla, din toate, că nu-s multe; iar nește stupi, ce sintu la Șărbești, la Bahnă, sântu a ei.

Din argintu să-i dia 6 piuliți poleite și o năstrapă mari unguriască, iar altă ce-a rămânia să vândză, și odoările și arginturile, să plătiască datoriile datornicilor: să hie bucuroș(i) bieții cuconi să-ș(i) ție câte o ocină și câte o moșie ce-a rămânia, iar pre dânsa să n-o amestece la nemică.

Pentru aciasta, mă rog mamii, și Catrinii și lui Vas(i)lachi, ginere-mieu: aciaste greutăți ale miale să nevoiți să stați să plătiți datornicilor din ce să afla pre urma mia; din odoar(e) să nevoiți, doar le vor lua datornicii cu preți.

Așjderia, mă rog dumisale vornicului Gavriliții și ginere-mieu, lui Vas(i)

lie, pentru singeli lui Dumn(e)dzău, să nevoiți dumneavoastră să-m(i) scoateți banii ce-am cheltuit la Vist(i)erie în dzileli mării sali lui vodă, care bani i-am luat împrumutu de la Filip și de pre aiuria, cu dobândă și-am pus zăloage, de-am cheltuit la Vist(i)erie, precum or arăta izvoadele.

Așijdirilia și pentru câțeva rămășiță ce-au rămas și la unii și la alții, care bani au fost orânduți de la Dumitrașco vodă, precum știe și Ștefan de Vist(i)erie: ...⁴ izvod la dânsul, și n-au apucatu să istovască măr<i> sale>⁴, lui vodă, să-ș(i) facă pomană pentru Dumn(e)dzău să-ș(i) plă<tească>⁴ banii cine-i datoriu, să mi să mai iușuriadze cas<a>⁴ din robie, să mi să iușurédze datorii.

Pre Alexandra nime să nu o dodeiască din casăle ei, până vor fi aciaște răscoali, și la toate pamințile miale să nu lipsască, ce să șadî ori aicia ori la Șărbești ori unde-i va plăcia, și-s(ă) o asculte țaranii întru tot, ca și cum aș hi eu. Cuconii miei să n-o dodeiască, nici altu nime.

Un satu, ce mi-au pus Stârcia zălog, anume Popenii, la Hârlău, giunăta[a] te de satu, să fie a Stârcii, iar giunăta[a] te de satu dâruescu Anisii[i], cucoanii Stârcii, care iaste la dumnealui vornicul Balșă, deosăbi de parte tătine-său, ce i s-a vini de la tată-său. Aciasta dau pentru banii miei.

Pentru fiul mieu, Vas(i)lașco, din cât mi-au fost prilejul, l-am așădzatu și l-am îndzăstratu; la altă să n-aibă triabă, numai din satele de la Hotin și de la Soroca, fiindu țara neașădzată, nu i-am făcutu parte, iar, după ce să va așădza țara, să-i facă parte și de acolia, dintr-acialia sate, iar dintr-alte sate de suptu munte i-am datu și l-am așădzatu.

Așijdiria, casă n-am apucatu să-i fac, ce-am socotit să-i dau crameli ciali mari de la Cotnari, cu vii cu tot, câte sintu acolo într-acel dial.

Așijdiria și nește vii, ce-am cumpăratu la Laslău de la Iolășoie, 9 fâlci giunăta[a] te, să fie Alexandrii.

Alta, sintu datori lui Stoian comisului, cumnatului lui Șărban vodă, cu 240 lei, de pre nește postav, și sintu datori lui Iordachi, fratele lui Șărban vod(ă), cu 110 lei, car(e) fac peste tot 350 lei, cu banii lui Stoian. Deci, cându am fostu în Țara Munteniască, am fostu datu nește blani de sobol lui Șărban vodă, deci o samă de bani mi-au dat, iar cu acește au rămas măriia sa și au dzis că va plăti acestor <negusto>⁴ ri și nu i-au mai plătit, și-m(i) scrie măriia sa să-i <trimit>⁴, zapisul să-mi dea bani; pre martor mi-i Dumnă<dzău că>⁴ n-am zapis, că n-am făcut, ci-am avut voroavă numai <din>⁴ gură; ce mă rog, pentru Dumn(e)dzău, să plătiască acelor boiari.

Alta, pentru nește oi, li-am dat pre mâna lui Hurmuz, cându răscoalele, patru sute și cincidzăci; dacă s-au așădzat vriame, au dat samă Hurmuz c-au rămas numai 170, carele li-au priimit el de bună voia sa, oaia câte un ug(hi), și-au datu samă c-au rămas 40 de cârlani, însă acestora nu s-au socotit câte cât preț va fi. Deci dentr-aciasta am luat 105 lei de la Pisoschii și 70 lei de la Bașotia

și 20 lei mi-au dat Hurmuz, cându am pornit pre Ioniță la Obluciță. Deci ce va fi rămas dintr-aciaști bani să-i dia la Alexandra, că aciaste oi au fostu din dzestrili ei și a ei sintu banii; de va fi mai datu ceva la Ioniță, eu nu știu, el va ști.

Așjidiria, i-am datu Alexandrii un inel de aur cu diiamantu în mijlocul și cu noaă mai mănunțeli înpregiur, și altu inel, un zamfir albastru, ce-am cumpărat în 35 lei.

Iar pentru vecinii din Cucutiani, cându am cumpărat satul acolo vecini n-au fostu, ce i-am adus de printr-alte sate ale miali, carei s-au rășchiratu din satu, acmu, pentru nevoi, iar, după ce să va așădza vriamia, să fie volnică Alexandra să-i ia, să-i ducî la urmă, pre aceia carei au fostu șădzători acolo la Cucutiani or hie de pin ce sate or hi.

Date aproximativă, în funcție de începutul domniei lui Constantin Cantemir, atunci când Toderășco Iordache Cantacuzino a fost trimis la Constantinopol.

BAR, Documente istorice, LXXXVI/206. Original, difolio, ars puțin pe margini.

EDIȚII: N. Iorga, *Documente privitoare la familia Cantacuzino*, 119–123 (text după original, cu câteva omisiuni și fără întregirile locurilor arse).

¹ Tăiat de aceeași mână și apoi reluat și completat.

² Băbicieni.

³ Aici, cu sensul de „butcă”.

⁴ Ars.

2. 1717 mai 13, Iași.

† Иѡ Миѡан Рѣковицѣ воєвода, Божіеѡ м(и)л(о)стіѡ, г(о)сп(о)л-дарѣ Зѣмли Мѡлдавскои¹. Facem șt(i)re cu această carte a domnii méle tuturor cui să cade a ști, cum au avut întrebaré credincios boiarinul nostru, dumnealui Iordache Cantacozino marele comisu, cu dumneaei Mariia, giupâniasa răpăosatului Ilie Cantacozino vel visternic, pentru satul Cucutianii, de la ținutul Cârligăturii.

Deci domnie mea i-am dat a patru sfinți arhieriei a ț(ă)răi [noas] noastre a Moldovei, la sfinție sa chir Ghedeon mitropolitul, și la Sava episcopul de Roman, și la Calistru episcopul de Rădăuți și la Orestu episcopul de Huși, și la cinstiți și crédincioș(i) toți boiarii noștri ce mari să lé ia sama și să-i giudeci, și pe cum or afla dreptu așa să fie.

Și așa, aducându-ni dumnealui Iordachi comisul mărturie, mărturiia cea

de giudecată de la sfinții arhieriei și la toți boiarii cei mari, în care mărturie scrie că au dat sam(ă) dumnealui Iordachi comisul, cum acel sat, Cucutianii, au fostu a moșului dumisali, Toderășco Cantacuzino, ce-au fostu visternic mari, și tâmplădu-i-să lui Toderășco visternicul de au avut a doa casă, trăit-au înpréun(ă), dară cuconi n-au avut, cé macară că cuconi n-au avut au socotit de ș-au făcut parte și giupănesăi dumisale din odoară și din bucaté, precum arată diiața, ce i-au fost făcut la mână Toderășco visternicul, și i-au fostu dat și acel sat Cucutenii, ca să șadză să nu o supere nimi din ficiorii dumisali după moartea dumisali, și vădzindu-să la slăbiciuni s-au dus și s-au datu-să hiastru său, lui Ilie visternicul, căci numai el era viu, iar alți ficiori a lui Toderășco visternicul murisă toți, și trăindu numai un an în casa lui Ilie visternicul au murit și i-au rămas toate odoarale și bucatéle la Ilie visternicul, și au rămas și satul Cucuténii și i-au făcut și diiaté de la mâna ei, însă în diiat(ă) pentru Cucutiani nu răspunde, făr(ă) cât dzici: câte să vor afla de-alé ei să fie toată a lui Ilie. Scos-au dumnealui Iordache comisul și doaă diiați a moșului dumisali, lui Toderășco visternicul, în carili scrie pentru toată odoarale ce-au dat giupănesăi dumisali și bucate și s-au flat și satul Cucutianii dat, dară nu răspunde în diiat(ă) ca să fie în veci a giupăniasăi dumisali, și după moarte ei cui ar vrei să-l dia² să fie volnică.

Deci luând sama și vădzind aciaști sfinți arhieriei și cu toți boiarii că au dat acel sat numai în viața ei și rămâind din ficiorii lui Toderășco visternicul numai doi frați necăsătoriți, Ion logofătul și Ilie vist(iernicul), au socotit și au giudecat, cu bun(ă) dreptate, ca să ție și satul acesta, Cucutianii, depreună, frățește, precum au fostu de la părintele lor, iar frățiașt(e) să-l ție, giumătate sat să ție dumnealui Iordachi Cantacozino vel comisu, cu frații săi, și giumătate sat să ție ficiorii lui Ilie Cantacozino vist(iernicul), iar pentru căci au murit acea giupănias(ă) în casa lui Ilie și au cheltuit cu pamențili ei și cu alte griji, după obicéiul creștinescu, i s-au lăsat odoarale toată și bucatele lui Ilie, să nu să amesteci la odoară Iordachi comisul, iar satul să fie înpréună.

Așijdirile dzisă că au scos și dumneaei visterniceasa lui Ilie vist(iernicul) un răvășél în carili scrii maica dumisali lui Iordachi comisul, pecum au luat cinci diiați a lui Toderășco visternicul de la visterniceasa lui Ilie vist(iernicul) și s-au aflat iscălit i Iordache comisul într-acel răvășél, fost-au prepus cum să nu fie tăgăduit Iordachi comisul vro diiață de-a moșu-său, lui Toderășco vist(iernicul), și neputându-să îndrepta cu altă i-au făcut sfinție sa mitropolitul carte de blăstăm asupra dumisali și a maicii dumisale, cum de mai sintu alte diiați să le scoață, dară dumnealui au priimit carte acea de blăstămu, cum mai multu de doa diiați n-au aflat date de visterniceasa lui Ilie, carele s-au cétit și la Divanul domnii méle, și nici într-una n-au scris Toderășco visternicul ca să fie satul și după moartia giupăniasăi dumisale cui îl va da ia, cé tot în viața ei să-l ție numai, ce iată că l-au dat rău lui Ilie vist(iernicul), că n-au avut voie de

la bărbatul ei să-l dia cui va vria ia. Și pentru aceli 5 diiați au dat sam(ă) dumnealui comisul că, când li-au dat visterniceasa la maica dumisali, nu li-au mai dezlégat din hârtii să vadză sintu 5 diiați au mai puțintiali, ce numai spunindu-i vistiarniceasa că sintu cinci, așa pecetluite li-au lăsat, și i-au făcut acel răvășél, pecum i-au dat cinci diiați, și viind la comisul Iordachi și, arătându-i răvășélul cu pecéte maicii dumisale, au iscălit și dumnealui și n-au mai căutat să vadză, sintu cinci diiați au ba! Pe urmă, căutându, au aflat doaă și alte zapise de niște moșii și vii, iar diiați numai doaă, și priimindu și cartea de blăstăm au socotit sfinții arhieriei și au giudecat cu toți boiarii să ție satul depreună, în giumătate, frățiaști, pentru căci și datorii multe au rămas de la Toderășco visternicul, care n-au mai avut cu cé să plăti cu odoară de-a lui și s-au aruncat numai pe acești doi frați, Ion logofătul și Ilie visternicul, fiind ei necăsătoriți, de-au plătit, din care datorii au agiunsu și pe la nepoți de li-au plătit, pentru acéia, și satul acesta au socotit să le fie depreună.

Deci, vădzind și domnie mea că au aflat acești sfinți arhierie(i) și cu toți boiarii noștri(i) cei mari driaptă giudecată, într-aceasta am dat și am întărit și de la domnie mia cu această carte a domnii méle dumisale crédincios boiari-nului nostru, Iordachi vel comis, acea giumătate de sat de Cucutiani, ca să o ție cu frații dumisale depreună, cu tot venitul, neclătită și nerușită, nici odăoar(ă), în viaci.

Aceasta scriem.

Оу Іис, в(ъ) лет(о) ^хЗСКЕ маи, гѣ д(ъ)ни.

Иѡ Миѡан Раковици воевода^к (м. п.).

Vasilie uricar <a scris>.

BAR, Documente istorice, CXXV/195. Orig., hârtie, cerneală neagră, invocația simbolică și intitulația cu cerneală roșie, rupt foarte puțin la îndoituri, sigiliu domnesc mic, octogonal, timbrat și cusut cu mătase roșie, foarte bine păstrat, având în câmp stema Moldovei: capul de bour, încoronat cu o coroană deschisă, având la dextra și la senestra coarnelor o steaua cu șase colțuri și semiluna, lângă bot anul cu cifre arabe: „1707”, iar de jur-împrejur legenda: † Іѡ М(и)ѡан Р(аковицѣ) в(ое)в(о)д, Б(о)жїею м(илостїею), г(осподарѣ) З(емли) М(олдавскон) („† Io Mihai Racoviță, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei”).

¹ „† Io Mihai Racoviță voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei”.

² „să-l dia”, scris deasupra rândului, de aceeași mână.

³ „La Iași în anul 7225 <1717> mai, 13 zile.

Io Mihai Racoviți voievod”.

3. 1751 (7259) iunie 7, Iași.

† Nu socotim a fi lucru mai vrédnic și mai plăcut lui Dumn(e)dzău și de folos sufletului decât a zidi mănăstiri și ale îndzestra, întru care să jirtvuiască singile cel nevinovat al Mântuitorului nostru, și a da milă cătră săraci, cu care să înblândește Dumn(e)dzău. Decii și noi, râvnind acestora și cu agiutoriul lui Dumn(e)dzău am făcut o mănăstire, de nou zidită, de piatră, săhăstrie, întru o lature, pe hotarul satului nostru, Delenii, în codru, întru numile Sf(â)ntului Nicolae Făcătorul de Minuni, făcându-i chilii și altile, pentru odihna călugărilor ce vor lăcui acolo, ca să roage pre înduratul D(u)mnedzău să ne fie blând și milostiv la gro(a)znica și nefățarnica giudecată.

Decii, de vrème că iaste săhăstrie, cele ce-au fostu de trebuința mănăstirii am datu aceste arătate înainte. Întăi, ca să fie mănăstirea apărată de oameni să nu calce împregiurul mănăstirii, am datu acest loc, moșie însemnată cu pietri, începându-să hotarul din piscu din dumbravă, de unde pogoară drumul cel petros, care merge în Lacuri, și s-au pus bolovani în piscu lângă drum, și de acolo drumul Lacurilor cel pietros la vale pi din sus de mănăstire și în drumul mănăstirii s-au pus stâlp de piatră lângă drum, și de acolo tot drumul pân în poiana Lacurilor și încungiură toată poiana di-au rămas a mănăstirii, și în marginea poenii de la dial dispre apus s-au pus iarăși stâlp de piatră, și de acolo curmedzișază drept la vale pe la marginea poenii de cătră apus cătră amiadzizi spre poenili din Bahluii pin codru pân unde s-au pus iară bolovani de piatră, și dintr-acel bolovan iarăș(i) curmedzișadză drept pin codru cătră răsărit pi din gios de mănăstire pân unde s-au pus iarăș(i) bolovani de piatră, și dintr-acel bolovan iarăș(i) curmedzișadză dreptu la dial cătră miadză-noapte piste rupturile ce sânt lângă mănăstire pe piscul dialului pără în bolovanul ce s-au pus lângă drumul cel pietros. Și atâta iaste tot hotarul mănăstirii.

Ajijdirea am mai dat sf(i)ntii mănăstiri danie o poiană de făcut fân în codru, între păraul Înpuțita și între alt părau Megiiarna, și din apa Bahluiului drept la dial, pintre acéle doao părae până în marginea pădurii, unde sfârșăște poiana. Aâta iaste hotarul aceștii poiani.

Ajidiria li-am mai dat un loc de prisacă în marginea pădurii dispre Hârlău, cu pometul ce iaste acolo de la dial, de unde au fostu vie mea mai sus. Și pentru ca să nu aibă alte învăluiale călugării, ce de-a pururea să să afle în mănăstire¹, li-am dat o sută de stupi pentru făclii la biserică și alte trebuință a lor și li-am fost datu din dobitoace și din oi, dar s-au poftit să le vândză toati să cumperi stupi și li-au vândut toate și au cumpărat ...² stupi, afară ce li-am dat eu.

Ajijdirea am dat din venitul nostru a pietrilor de moar(ă), însă din banii încărcătorilor ce iaste obiceiul de să ia de la cumpărătorii de pietri câte patru parale de palmă, pe câte palme va fi piatra, să fie a mănăstirii, osăbit ce i-au

petrarii parte lor, iar câte patru parali de palmă pe ceialaltă piatră, la o păriache de piatri sânt doao pietri, pe o piatră luim noi, pe céialaltă piatră i-au petrarii. Acestu venitu l-am dat săhăstriei, din an în an să ia de la delariul ce va fi ori vor pune omul lor, cum or vrea, ca să le fie de chivernisala lor. Șă-ș(i) aducă și câte o bute de vin la mănăstire pre an, și-n hăleșteile noastre să fie neapărați a prinde raci, așjidiria și pște, de doao ori de săptămână cu mreji(i), iar cu voloc sau cu coteți, când or vria, neopriți să fie. Cindzăci vedre vin pe tot anul să li să dea pentru biserică, pentru liturghii, șesă merță grâu spălat, curat, să li să dea, pentru prescuri și părăstase.

Toate aceste rânduite, nestrămutate să s(e) de de moștenitoriul Delénilor. Starițul să poarte grijă, și ce cheltuială va face cu călugării și cu altile să le arete în scris, și venitul, și cheltuielile și toati sarandarile ce să dau ori de la cine pre an să fie arătate la dzua hramului la toți ca să nu aibă într dânșii bănuiali, fiind și moștenitoriul Delénilor față. Datori să fie călugării pe tot anul să facă sărăndar ctitorilor la această dzi hotărâtă, să înceapă din 14 dzile a lui noemvri, adică din lăsatul săcului de carni, ce să începi Postul Naștirii lui H(risto)s, cu părăstas în toati sâmbitili și cu deplin prohod, după rânduiala Bisăricii, pomenind toți morții pre numerile lor, precum și sâmbiteli piste tot anul pomenirea morților cu prohod deplin, după cum au priimit și ei, dzua morții mele în toți ani(i) să-m(i) facă la acea dzi pomenire, însă prohodul nelipsit cu părăstas, ca prin rugăciunile lor să dobândim și noi ertare și milă de la D(u)mn(e)dzău, Dătătoriul de bunătăți.

Așjidirea am datu trii țigani fauri, anumi: Axintii, Ion, Iftimiia, sor(a) lor, cu ficii(i) și cu muerile lor, de vor lua țigance de-al(e) noastre, carii sântu ficii(i) lui Ion Feni și a Vărvarii, drepti țigani ai noștri, să nu fie volnici călugării a-i vinde nici odănaoară, ce să ste la măn(ă)stire nestrămutați.

Și am întărit cu iscălitura și pecete noastră.

Iordachi Cant(acuzino) log(ofăt) <m. p.>³.

Iordachi Cantacuzino biv vel spat(ar) <m. p.>.

<Pe verso, o însemnare din aceeași vreme>: Testamentul săhăstriei Delenilor.

BAR, Documente istorice, CLVI/34. Original, hârtie, cerneală neagră, invocația simbolică, inițiala, cuvinte, litere și puncte în text, cu cerneală roșie, un sigiliu inelar, octogonal, al lui Iordache Cantacuzino mare logofăt (vezi fig. 8 și nota 43).

EDIȚII: Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, 278, nota 15 (mențiune greșită, dar cu trimitere

la documentul de mai sus: „vezi și diata din 1751 iunie 7, a lui Iordache Cantamare logofăt, ctitorul m-rii”).

¹ Primele două litere scris greșit: „ic”.

² Omis.

³ Sigiliu inelar.

4. 1764 (7272) ianuarie 25.

De vreme ce Dumnezeu pe noi oamenii care din pământ ne-au zidit dintru a Sa bunăvoință, lăsându-ne învățători și poronci ca celea ce sânt plăcute lui Dumnezeu a urma tot omul ce visază în lume, întâi a da laudă lui Dumnezeu și slavă pentru că l-au zidit, al doile a avea purtare de grijă ca să aducă jărtvă lui Dumnezeu pentru ale sale păcate și ale fiilor săi, al treile ca și după a noastră vremelnică și trecătoarea viață aceștii lumi a rămâne cea desăvârșită pomenire vecinică plăcută lui Dumnezeu, îndemantu-ni-am dar și noi, dintru a noastră bunăvoință, ca să urmăm la celea ci-or fi mai puțin puțină noastră care de la Dumnezeu s-au dat, la velet 7268 <1760> iulie 22, în zioa Mironosiții și întocmai cu Apostolii Mariei Magdalinii, s-au născut prea iubită fiica noastră, Mariia, îndată m-am apucat și am făcut săhăstrie, durată de lemn cu trei turnuri, în codrul Țibucanilor, puind și hramul Mironosiții și întocmai cu Apostolii Marii Magdalinii, făcând și altă bisericuță mică de iarnă, scoasă din trapezare, și chilii puțin pregiur, șândilite, și altă trapezare mare și clopotniță și clopote două, după cum să văd astăzi, și am dat mănăstirii și poiana cea mare, ce îi zice Socilor, ca să le fie de făcut fân, și țărâni să nu aibă a să amesteca la poiana aceea ca să cosască fără de știrea călugărilor.

Așijderea, li-am mai dat și livada ce mare cu pomi despre Rădeni, ca să-și ție stupii, unde și prisacă au făcut și temnice, și un vad de moară la pâraul Țibucanilor, unde și moară au făcut.

Așijderea, am hotărât, pe tot anul, să aibă a lua călugării de la stăpânul ci va stăpâni Delenii, 20 merță săcară, 6 merță grâu pentru prescuri, 40 vedere vin din viile de la Deleni, 20 lei, bani din banii pietrelor, și care din fii miei sau nepoți nu ar păzi această așăzare a me, și li-ar opri celê rânduite de mine, să fie supt blăstăm și pricopsală să nu vadă, și pe tot anul să aibă călugării a-și da sama de venituri și de cheltueli la stăpânul Țibucanilor sau a Delenilor, și la tot postul Crăciunului să aibă călugării a sluji sărindar, începând din zioa dintâi a postului pân(ă) în zioa de Crăciun pomenind pe tot niamul nostru pe rânduală, după cum sînt așăzări la pomelnic, iar altele ce-am mai dat mănăstirii: oi, boi, vaci, stupi, veciminte, cărți, cai, pentru poslușanie lor, am făcut săbit izvod, iscălit de mine.

Iscălit: Iordachi Cantacuzin biv vel pitar.

Let 7272 <164> ghenarie 25¹.

Originalul actului de față, scris și iscălit de însuși fondatorul împreună și sub a sa pecete, așijderea pomelnicul primitiv a schitului Săhăstriea, le-am priimit de la dumnealui aga și cavaleriu Ioan Botezu, proprietariul moșiei Țibucanii, spre a face cu aceste lucrarea ce-mi este încrezută, după care mă îndatoescu a le înapoea cu rezultatele ce voi dobândi. Ear acum, de priimire adeverez, P. Asachi <m. p.>.

Schitul Săhăstriea, în 3 noemvrie 1859.

Aviz important

Istoricul acestui testament privește în mare parte pe domnul Teodoriță Ghica, pentru că domnia sa, fiind în linie dreaptă pogorătoare urmașul testatorului, totodată și proprietariul Delenilor, a oprit în beneficiul său dările menite Săhăstriei Țibucanilor, ca legaturi înputernicite prin legi și căzășluite prin blesteme.

Spre a feri consecuințele triste, care *sacrilegium*², timpuriu se-au târziu să răzbună, subscrisul, în prezența domnului Alecsandru Donici, poetul român, am înfătoșat propietarului Delenilor originalul acestei copii, împreună cu pomelnicul, relativ cătră care adăogându-i analog ecspunere din partea domnului Botez și a părinților Săhăstriei, n-am esbutit a-l convinge în respectarea unui act, ce-i dete numele și averea.

Așadar, înapoind astăzi originalurile cuvenite Săhăstriei, am oprit copia de față, pentru a vedea la ocazie cum apreciează cele sacre și morale unii din *patricius*², ce să cred a fi ilustrația țarei, cum înțăleg devoția ecsterioră cătră beserică și cum iustifică sentința celebră: „L'hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu”³!

Satul Țibucani, 9 mart 1860.

P. Asachi <m. p.>.

BAR, Documente istorice, MDXXIII/37. Copie din 1859–1860.

EDIȚII: Gh. Ghibănescu, “Documente”, în *Theodor Codrescu II* (1933, nr. 7): 101–102 (text după original, cu identificarea greșită a ctitorului); Nicolae Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, p. 887 (mențiune, cu precizarea: „după original”, însă cu trimitere la cota copiei de mai sus).

¹ Urmează, într-un cerc decorat, mențiunea: „locul pecetii”.

² Subliniat, în text.

³ „Ipocrizia este un omagiu pe care viciul îl plătește vîrții” (François de La Rochefoucauld).

5. 1783 mai 4.

Chir Amvrosie patriarhul Ierusalimului marturisescu.⁷⁹

Copie după testamentul lui Iordache Cantacuzino mare vornic.

Anul 1783 maiu 4.

(după originalul prezentat, scris cu litere chirilice⁸⁰)

Leon mitropolitul Moldovei adevereză.

De vreme ce Dumnedzeu, Ziditorul a toate, au făcut pre om nemuritor, dar pentru neascultare au venit lui moarte, paharul cel de obște, de care să fugim nu ne e în putință, și neștiind dzioa sau ceasul fieștecine al sfârșitului său, pentru aceia și eu, știindu-mi nepărăsită datorie a morții și mai cu grijă fiind de cuvântul ce grăiește Domnul Hristos la Sfânta Evanghelie de dzice: „Privegheți că nu știți în care ceas Domnul nostru va veni”, și fiind noi mai de multe ori întemeiați cu gândul la această lume deșertă, iar de cele viitoare gândim mai rar, și așa fără de veste vine pre noi lațul morții atâta de grabă cât nu numai întru cele sufletești ne aflăm negata, ci și pre urma gâlcevi rămân, cum și cu ochi noștri multe locuri am vădzut.

Pentru aceia, mai nainte de a sosi sfârșitul nemernicii mele din lumea aceasta, am făcut aceasta adevărata diata mea, arătând toate ce am dat fiicei mele, Mariuței.

Parte de moșii și din odoare și din argintării și din boarfe și din bucate ce-am dat fiicei mele, Mariuței, întâiu când s-au căsătorit după Ilie Roset paharnicul, carele le arătăm mai jos, anume:

Sat întreg Bobulești, la ținutul Dorohoiului, pe Prut, la apa Bașăului, cu iază în Bașău, și cu iază în Corovie și moară în Prut, care moșie este mie de la părintele meu, Iordache Cantacuzino, vel log(ofăt).

Un vad de moară gata, în Bașău, la siliștea Bădiuții, idem¹ dat mie de la părintele meu, Iordache Cantacuzino logofet.

Sat întreg Rângăuți, idem la Dorohoi, alături cu Bobulești, pe din jos, cu iaz în Corovie, care jumătate de sat îmi este mie de la părintele meu, iar jumătate am cumpărat eu.

Sat întreg Mileanca, la Dorohoiu, pe apa Podragă, cu două iazuri mari, care moșie am cumpărat-o eu cu bani.

Sat întreg Stângăceni, pe Ciuhur, în ținutul Iașului, cu iaz mare în Ciuhur, iar siliștea satului este în ținutul Hotinului, două cum dovedește ispisocu de la Vasile vodă, care moșie îmi este mie de la părintele meu, Iordache Cantacuzino vel logofăt.

⁷⁹ „Text grecesc în originalul act”.

⁸⁰ „Conținutul îngrădit cu lunii este extractul actului făcut de Archivă”. N. Mănărădeanu <m. p.>.

Sat întreg Râzena², la Orheiu, în malul Nistrului, cu pod peste Nistru, care moșie îmi este mie de la părintele meu.

Sat întreg Stohnae, idem la Orheiu, la Nistru, alături cu Râzina, pe din jos, care am cumpărat-o cu bani.

Sat întreg Râsteul³, la ținutul Hotinului, la malul Nistrului, cu moară pe pâraul satului, care moșie îmi este de la părintele meu.

Sat întreg Pepeni, pe Răut⁴, în ținutul Sorociei, care moșie am cumpărat-o eu de la Radul Boteanul.

Sat întreg Carapuseni, tij la Soroca, pe Răut⁴, alături cu Pepeni, care moșie este mie de la socrul meu, Neculai Costin⁵ jicniceru.

Sat întreg Pohribenii, tij la Soroca, ce se hotărăște cu aceste două moșii de sus, cu Pepeni și cu Carapuseni, care moșii am cumpărat-o eu de la Noară¹ și de la neamurile lui.

Sat întreg Țibucani <și> sat întreg Potlogeni, la ținutul Neamțului, amândouă într-un hotar, care moșii îmi sunt de la socrul meu.

Parte de odoare ce am dat fiicei mele, Mariuței, tot atunci, întâiu:

O sgardă cu lefter⁶ de diamant, 830 de lei.

O păreche sărji⁷ de smarand cu picioare cu diamanturi, care sărji au fost a mâne-sa, Casandra, 500 lei.

12 sireaguri mărgăritare, tij a mâne-sa, Casandrii, 1.600 lei.

O floare cu diamanturi și cu alte pietre, 120 lei.

Un inel cu un diamant mic, tij de la Casandra, 100 lei.

Un inel cu trei diamanturi, 120 lei.

Un inel cu un diamant rotund, 150 lei.

Un inel cu zamfir roșu <și> un inel cu zamfir albastru, 120 lei, tij de la Casandra.

Un inel cu diamant țuguat, tij de la Casandra, 150 lei.

Un inel cu un diamant mic, 100 lei.

O păreche brățări de aur, câte un diamant și câte un zamfir, 350 lei.

O păreche pafale de aur cu chingă ei, 254 lei, 45 bani.

Argintării ce-am dat:

24 părechi cuțite argint <și> 24 linguri de argint, 1.360 dramuri de argint, lucrat aici, care fac bani 876 lei.

2 sfeșnice, la unul câte trei fofeze, de Lipsca, 325 lei.

1 tava cafe de argint, 65 lei.

12 zarfuri de tumbac cu filigene, 30 lei.

1 străchinuță de dulceată cu lingurița ei, 30 lei.

1 solniță de argint cu 5 fofeze, lucrată aici, 60 dramuri argint, iar bani fac 125 lei.

1 afumătoare argint <și> 1 stropitoare, 95 lei.

1 arșe⁸ bătută cu cabarale⁹ de argint poleită, <și> 1 raft cu prâșâne cu ras-masat de argint, <și> 1 șa turcească cu urșinic, cu oblâncii, ferecată cu argint <și> 1 liftica, cu șease telegari, cu hamuri de bulgari¹⁰, cu alami și frânele, cu surguciu și cu canafuri de lână și cu hături de lână, 1.200 lei.

1 camâra îmbrăcată cu bulgariu, cu șease telegari, cu hamuri de curea.

1 cal de mire.

24 talgere de cositoriū.

24 blide de cositoriū.

12 tingiri cu capacele lor.

1 lighean cu ibric.

2 scatulce de vutcă, una mare, una mică.

Bucate ce i-am dat tot atunce:

100 iepe mari cu mânji, cu șapte armăsari.

400 oi cu miei.

100 stupi.

20 boi de plug.

20 vaci cu viței.

10 bivolițe.

40 salașe de țigani, bordieri, după cum arată la izvod, cu numele lor și cu copiii lor.

3 țigani vizitei: Smârcociu însurat, Colac holteiū, Constantin holteiū.

4 copii țigani bucătari, învățați și la altele.

Haine ce i-am dat tot atunce:

O giube de altân, cu rochie, cu anterior tot de un feliū, cu blane pa(t)ce de sobol și cu profilurile de sobol, cu sereturi¹¹ grele, 1.950 lei.

O giube de altân, cu rochie, cu anterior tot de un feliū, blănită cu răs, 625 lei.

O giube de aclaz cu flori de hir, blănită cu singeap, cu rochie, cu anterior tot de un feliū, 350 lei.

1 oghial de lastră, o sale de ghermesutū.

1 oghial de de ghermesutū.

1 pilotă cu puf, îmbrăcată cu aclaz roșu.

2 perini mari cu puf și cu polog de haret, căptușită.

4 perini mici, tij 6 cu derai (?).

2 rânduri fețe de pernă, unele grele, altele mai ușoare.

2 prostire de oghial, una bună, una ușoară.

1 oglindă mare.

1 naframă cusută cu fir la oglindă.

2 rânduri de mese cu tot tacâmul lor cu șervete, cu mineșterguri.

Câmeșe moldovenești cusute cu fir, câteva, după cum arată izvodul anume.

2 sipete mari, 1 sipetel mai mic de pus odoare.

1 meseriiu ȧesut la Ȧarigrad, afară de ȧervete, cusute cu fir ȧi cu peteală, ȧi cu alte ȧervete alese ȧi cusute cu mătasi, aȧijderea ȧi prostiri asemenea, care nu s-au mai pus anume.

Tij parte de moȧii ȧi altele ce am mai dat fiicei mele, Mariuȧei, la al doilea casatorie a ei după dumnealui Costache Ghica biv vel agă, care parte au fost a sororu-sa, Zoiȧei, care s-au săvârȧit de fată mare, 13 ani având.

Sat întreg Delenii, la ȧinutul Hărlăului, cu venitul pietrelor, care moȧie îmi este mie de la părintele meu, Iordache Cantacuzino logofăt.

Iazul de la vale de casă, pe vale Tulbure, ce-i dzic acum Gurgueta, iar alt iaz neiezit, în coada Strâmbului, cari iazuri sunt din locul târgului Hărlăului, cum-părătura ȧi danie strămoșului meu, lui Tudorașco vist(iernic), după cum arată ȧi dovedește ispisoacele lui Alexandru Ilieș voevod, din veleat ...¹².

Iazul cel mare Strâmbul, ce este tot pe acea vale, mai din jos care iaz au fost iar din locul târgului Hărlăului, pe care iaz l-au fost dat ...¹² vodă, la leat ...¹² monastirii Hangului ȧi l-am cumpărat eu de la monastire cu ȧtirea ȧi cu iscălitura patriarhului de Alexandria, la leat ...¹², dând în mâna lui Atanasie egumenu, ce-au fost atunci, 250 lei bani ȧi 250 oi cu miei, ȧi macar că răposatul părintele meu l-au pus la dieata sa, dat eu l-am cumpărat, cum arăt mai sus.

Giumatate de Poiană Mare, ȧi poaina Pârcovacii ȧi jumatate de Vetejeni, până în drumul cele mare a Sucevei ce merge peste Codru ȧi tot drumul până la podul de lut, de se împreună cu moȧiile Sucevei ce vin de la Seret. Aceste toate sunt danie strămoșului meu, Toderașco Cant(a) vist(iernic), cu deosebit ispisoc de la Alexandru Ilieș vodă, de la veleat ...¹², cari sunt luate de pe locul târgului Hărlăului ȧi stăpânite de atunci ȧi până astăzi tot de noi ȧi hotărâte ȧi stălpite cu piate hotare ȧi boure ȧi lipite către hotarul Delenilor, cum arată ȧi hotarnicele.

Un vad de moară ȧi două roate, moară gata în Bahluii, ce e din jos de târgul Hărlăului, care vad este dat întâiu de Radul vodă strămoșilor mei ȧi pe urmă danie ȧi întăritură ȧi de la alȧi domni, Mihaiu vodă, ȧi Grigore vodă Ghica cel Bătrân ȧi Ion vodă Calimach, după cum arată ispisoacele anume cu veleatul lor, anume ...¹².

Un vad de moară cu două roate în Bahluii, cu moară gata de sumane, peste pârăul Magiraș, din jos de pârăul Împutita. Tij, un vad de moară cu 2 roate în Bahluii, cu moară gata.

Poiana Naslăul, ȧi poiana Palanca ȧi poiana Tataranul. Aceste toate sunt pe hotarul Delenilor, după cum le adeverește ispisoacele domnilor.

Sat întreg Ruȧii, ce e alături cu Delenii din sus, tij la ȧinutul Hărlăului, care moȧie ni este de la părintele meu, cu moară gata pe pârăul satului. Iar iazul cel mare, din jos, unde am ȧi grajd durat de să iernează caii iarna, acela iaz este dat de la părintele meu sehăstriei Delenii ȧi așa să rămăe bine dat ȧi de mine.

Sat întreg Oneȧtii, tij la ȧinutul Hărlăului, care moȧie îmi este de la părintele

meu, unde am făcut casă cu ograda și cu livada și cu pivniță, 2 jicnițe cu toată rânduiala, cum trebuie unei așezări, și cu pivniță și cârșmă în sat și cu biserică, unde este hramul Sfântului Spiridon.

Sat întreg Pașcanii, peste Miletin, înpotriva Oneștilor, cu moară gata, ce-am făcut, și cu iaz tij la ținutul Hârlăului, care moșie îmi este mie iarăși de la părințele meu.

Jumătate satul Onutul, la ținutul Hotinului, cu două mori pe pâraul satului, care moșie îmi este mie de la mătușa, Ileana Joroaia.

Sat întreg Râșiniții la Hotin, cu moară, care moșie îmi este de la socrul meu, Neculae Costin jicnicerul.

Sat întreg Ianuvca, ce este între hotarul Hotinului, târgului, și între Nedubăvânțului, care moșie îmi este mie de pe mătușa mea, Ileana Joroaia.

Jumătate sat Tâlmaciul, la ținutul Hotinului, tij de la mătușa mea, Ileana Joroaia.

Sat întreg Balicovețul, la Hotin, cu trei mori, care moșie îmi este de la socrul meu.

Sat întreg Marculeștii, pe Răut, la ținutul Sorociei, cu iaz mare în Răut, care moșie am cumpărat-o eu de la Ilie Smucilă pos(telnic).

Sat întreg Cusareul, ce-i dzic acum Barnașinca, cu două mori, tij de pe socrul meu.

Sat întreg Floreștii, pe Răut, la ținutul Sorocei, alături cu Marculești, care moșie îmi este mie de la socrul meu, Neculae Costin jicnicerul.

Sat întreg Vipreuca, tij la Soroca, pe Răut, care jumătate de sat este iar de pe socrul meu, iar jumătate am cumpărat de la feciorii lui Mavrodin.

Sat întreg Bahrineștii, pe Răut, tij la Soroca, care moșie îmi este de pe socrul meu, o parte, iar celelalte părți am cumpărat eu cu bani.

Sat întreg Siverovul, pe Căinari, la Soroca, care moșie îmi este de la socrul meu.

Aici voi să arăt pentru pricina Onutului. Sunt două sate: Onutul de Sus și Onutul de Jos, partea de sus le stăpânește stolnicul Iordache Pașcanul, iar jumătate de Onutul, parte din jos, este a mea după mătușa mea, Ileana Joroaia, și niciodată aceste moșii nu s-au măsurat, fiind în Onutul de Jos stăpânit de turci către hotarul Hotinului, și acum la vremea muscalilor, luând eu sub stăpânirea mea jumătatea sat, Onutul, partea de jos. Au mai fost un sat, tot pe acea parte, descălicătură în vremea turcilor, și i-au pus numele, pe numele țaranului care au descălicat întâiu, Balaur, iar satului îi dzic Balamuteu, care și dumnealui stolnicul Iordache s-au sculat și l-au luat sub stăpânirea sa, neștiind eu nimic, și fiind satul cu alt nume, iar la urmă am luat pricină după ce au căzut moșiile sub stăpânirea turcilor. Deci trebuie să se măsoare moșiile amândouă și să scoată partea stolnicului, întâiu părțile de sus cum <au ve>¹³nit, și partea mea de jos.

Altele ce am mai dat, fii<cei> mele, Mariuței:

1 floare cu bălașuri și cu alte pietre, 120 lei.

1 inel cu un diamant mare, ce-a fost la Bașot<ă>.

1 lefter de aur și cu rubinuri cu lanțuh de aur.

1 păreche brățări de aur, câte un diamant și câ<te un> smarald.

1 lanțuh de aur și cu cu smalt.

16 pogoane de vie aici la Cotnari, cele din sus.

10 pogoane de vie la Crucea de Sus, cele vechi.

10 pogoane de vie aice la Deleni.

Haine ce-am dat fiicei mele, Mariuței, acum la căsătoria de-al doilea:

Rochie, antiriu, giube, tot de-un fel, și giubeaoa blănită, cu pa<t>ce de sobol și profilurile și eston (?) de sobol și cu șireturi grele, însă fața ei de dar de la hatmanul Iordache Ghica

Rochie, anterior, giubea de chetmerin, blănită cu cacom și cu șireturi grele.

Rochie, anterior, giubea de ghermesut de Hindii, blănită cu carsac

Anterior de noapte de ghermesut, cintian tij de ghermesut, și altele mănunțșuri care nu s-au mai pus aice.

Tij, moșii ce i-am mai dat:

Sat întreg Ușihlib la Cerneuți, care moșie îmi este mie de la părintele meu Iordache Cantacuzino logofătul.

Sat întreg Malitinții, tij la Cerneuți, care moșie îmi este mie de la mătușa mea, Ileana Joroaia.

Sat întreg, Nelepeuți, la Hotin, care moșie îmi este tij de la mătușa mea, Ileana Joroaia.

Sat întreg, Novacăuții, tij la Hotin, care moșie îmi este iar de pe mătușa mea, Ileana Joroaia.

Care aceste patru moșii, anume: Ușihlibul, Malitinții, Nelepăuții, Novacăuții, le-am fost dat, cu deosebită danie, nepotului Enache Cant(a) vel vistier, într-acest chip ca după moartea mea să aibă a le stăpâni. Deci acum m-am socotit singur și le-am luat de la nepotul meu, Enache Cant(a) vel vistier, și le-am dat fiicei mele, Mariuței, și ginerelui, Costache, că cu ale mele drepte moșii să meargă la fata mea, iar nu la nepot, iar Enache să rămână ocilros¹⁴ de aceste patru moșii: Ușihlibul, Malitinții, Nelepăuții, Novacăuții.

Așijderea, și toată țigănimia mea, după cum arată condica de împărțeală ce-am avut cu frate-meu, cât cei de baștină și de cumpărătură, toți i-am dat fiicei mele, Mariuței, deosebit țigani ce i-au pus frate-meu la împărțeală, și eu nu i-am stăpânit până acum, și s-au făcut deosebit izvod.

Argintăriile bisericii din Deleni:

7 candel de argint

1 cadelniță de argint

1 grobniță de argint

1 potir mare de argint poleit

1 discos de argint poleit

1 zvezdă de argint poleită

2 lingurițe de argint

1 copie de argint cu ciotiș și poleită

1 icoană Maica Precista în altariu, ferecată, neclintit în biserică să stea până s-a face la săhăstrie biserica cea de iarnă, apoi să se ducă acolo.

1 cruce mare cu pietre verdzi și roșii, ferecată cu argint și poleită

1 cruce mare ferecată cu argint și bătută cu zâvat. Aceasta s-a dat la biserica din Hârlău, unde se prăznuește Marele Mucenic și Isvoditorul de mir, Dimitrie.

1 cruce mai mică, ferecată cu argint sade.

1 cruce săpată frumos cu cifliș, ferecată și poleită.

Argintăriile mănăstirii de la Țibucani:

2 cruci mari săpate, ferecate cu argint și cu marginile poleite și cu pietre verdzi, asemenea ca și cele de la Deleni

1 potir de argint săpat și poleit

1 discos de argint săpat și poleit

1 zvezdă de argint și poleită

1 lingurița de argint poleită

Veșmintele bisericii care sunt să arată anume cu deosebit izvod cu cărțile bisericii, atât aici la Deleni, cum și la biserica din sat din Bobulești, cum și la biserica de la Onești, toate deplin; cărți sunt câte trebuiesc unei biserice, toate de la mine date, și săhăstriei Delenii și săhăstriei Țibucanii.

Așijderea, și biserica de la Hârlău, Sfeti Dimitrie, care este ca de nou, după cum se vede, atât pe dinăuntru, cât și pe din afară, la care ctitorii au datorie, ca niște adevărați ctitori a întemeia și întări această sfântă biserică cu cele trebuincioase, cum și preuții și dascalii a-i milui, ca în toate zilele să se slujască sfânta liturghie ca să fie pomeniți de-a pururi.

Argintăriile de la biserica din Hârlău:

5 candelă de argint

1 potir de argint poleit

1 discos de argint poleit

1 zvesdă de argint poleită

1 copie de argint

1 linguriță de argint

1 cadelniță de argint

1 cruce mare ferecată cu argint și bătută cu zavatu și toată orânduiala veșmintelor preuțești și toate cărțile câte trebuiesc unei biserice, de care au izvod fieștecăre biserica, iscălit de mine, câte veșminte și cărți cum și argintării și

altele are fieștecare biserică, cum și schitul Frumoasa, de la ținutul Bacăului, asemenea.

Stăpânul Delenilor să aibă a urma și a da aceste ce scriu în jos anume pe tot anul:

La sâhăstria Delenii: 30 merțe secară, 60 merțe grâu curat pentru prescuri și 100 vedere de vin de la Cotnari și câte patru parale de palmă încărcătoare pietrelor, care o au avut de la părintele meu danie cu scrisoare.

Așijderea și sâhăstria Țibucanii să aibă a da: 30 merțe secară, 60 merțe de grâu curat și 60 vedre de vin și 20 lei bani din banii pietrelor.

Și stareții acestor schituri să aibă pe tot anul a-și da seamă la stăpânii Delenilor, cu izvod iscălit de tot soborul călugărilor de cât venit au intrat în mănăstire pe an și pe ce l-au cheltuit și ce au rămas, cum și pentru vitele și stupii ce au aceste mănăstiri date de noi să-și dea seamă ce au sporit, de au vândut și la ce au mers și cheltuiala ce va arăta că au făcut de iaste cu știrea și voia celorlalți călugări, și când un stareț nu se va purta bine, cu cinste lui și cu nesilița spre folosul bisericii, să fie stăpânul volnic a-l scoate și a pune pe altul și arhiereul să aibă a-i da numai carte de nacealnicie, iar a-l pune sau a-l scoate arhiereul prin dare altuia fără știrea stăpânului să nu poată. Și trei preuți nelipsiți să fie la biserica din Deleni și un dascal clisiarhu ca să fie obștie, adică nelipsit liturghie peste an în toate dzilele, și preutului să aibă a-i da stăpânii hac la fieștecare preut câte 25 lei bani și coți unū postav extra¹ la Paști și câte un potcapiū și câte o păreche papuci și scutit de banii scolei și de dajdia arhiereului; și dascalului 15 lei pe an și un rând de strae.

Și praznicul de la Sfânta Maria Mare aici la Deleni să aibă a-l face în toți anii, pe obiceiu, după cum îl făceam și eu, care și eu l-a apucat de la părintele meu și nu l-am scăzut, ci l-am adaos. Așijderea, și la sâhăstrie la Sfântul Neculae și la Onești la Sfântul Spiridon, iarăși după cum eu le făceam. Asemenea, și la biserica din Hârlău, la Sfântul Dimitrie, să aibă a le face pe tot anul.

Și toate veniturile acestor moșii și vii și țigani, care s-au dat la al doilea căsătorie, să aibu eu ale stăpâni în viața mea cât voiū mai trăi, ca să pociū plăti și datoriile pe unde sunt datoriu, iar după moarte mea să aibe a le stăpâni cu pace în veci ei și copiii lor și cu blagoslovenia mea și a lui Dumnedzeu, întărindu-i întru toate dzilele vieții lor, să le sporească și să le înmulțească, ajungând și eu după cuvântul lui David să vadă pre fiii fiilor lor, și ei încă datori să fie cu bucurie și cu mulțumită a primi acest puțin dar de la mine, de la unul ce n-am avut nici o milă de la nimeni în viața mea, și a păzi în viața lor toate câte hotărâscu eu în scris aici și a nu se atinge nici pic de cele ce am hotărât, ci mai vârtos să le întărească cu a lor iscălitură, ca și Dumnedzeu să-i întărească pe dânșii, iar de vor strica, vor fi și ei stricați de la Dumnedzeu.

Aici arătū și această, cu însuși slova mea, de sa va întâmpla săvârșirea vieței

mele înaintea femeiei mele, Casandrei, să aibe ea a stăpâni aceste moșii și vii în vieța ei, pentru chiverniseala vieții ei, iar după săvârșirea și a ei moșiile arătate mai jos să rămâie a ficei mele, Mariuței, adică;

Sat întreg Edvicași, sat întreg Nebulfcași, jumatate sat Hroșăuții, care trus-trele într-un hotar, pe Prut, în ținutul Hotinului, unde țin turcii podul Lipcanilor, care moșii îmi sunt mie cumpărătură de a Ilie Smucilă post(elnic) și lui îi sunt de pe tatul lui, Grigorie spat(ar), după cum arată scrisorile.

Sat întreg Hancheuții, tij pe Prut, în ținutul Hotinului, subt podul Reterebnii, cu bălți de pești în Prut, care moșie îmi este mie de pe mătușa mea, Ileana Joroaia.

Jumatate sat Varaticul, pe Ciuhur, care moșie trece în ținutul Iașului și în ținutul Hotinului, cu iaz și cu mori gata și cu alt iaz din jos despre Costeștii, ce-i neiezit, cărei moșii i-au schimbat turcii numele și-i dzic Bădragii, care moșie îmi este mie iar de pe mătușa mea, Ileana Joroaia.

Dzece pogoane de vie la Crucea de Sus ce le-am cumparat acum.

Aceste toate arătate de sus moșii și vii, de s-a întâmpla săvârșire vieții mele înaintea femeiei mele, Casandrei, să aibe ea a le stăpâni cât va trăi, iar după săvârșirea și a ei moșiile să rămâie la stăpânirea ficei mele, Mariuței, iar multe, acele dzece pogoane, să rămâie la mâna cui s-a dat cu deosebită scrisoare.

Așjiderea și pentru alte moșii ce mai am eu cumparate cu drepti banii mei la ținutul Sorocei, și la ținutul Orheiului și la ținutul Iașului, cum și alte moșii ce mai am la ținutul Hotinului de pe mătușa mea, Ileana Joroaia, cum și dughene pe la târguri cu pivnițe de piatra, cum toate bucatele mele, adică: oi, boi, vaci, stupi, iepe, cum și o seamă din odoare și argintării aceste toate să rămâie a mele atât în vieța mea cât și după săvârșirea vieții mele să rămâie bine date după deosebită scrisoarea mea, cum și casele ce fac la Iași, de s-a întâmpla să mă săvârșesc eu înaintea femeii mele, ea să aibă a șede cu odihna ei până la săvârșitul vieții ei în casele acele, iar după săvârșirea ei să meargă la mâna unuia din nepoții mei, care sunt date cu deosebită scrisoarea mea.

Și aice arătū, iarăși cu a mea slovă, că nimeni din neamul meu, frați, nepoți și fii, să nu să ispitească a strica această dieata a mea sau a pune vreo pricină la cele rânduite de mine, iar care s-ar ispiti a strica să fie stricat și blăstămat de la Domnul Dumnedeu Atotțiitorul și nepricopsiți în toată viața lor.

Și s-au săvârșit aceasta dieata de scris astăzi, joi, 4 mai 1783.

Iordache Cantacuzino vel vornic.

Ieropoleos Sofronie adeverezū; Al Antiohii episcop; Lascarache vornic martur; Iordache ...⁸¹ stolnicul; Lascarache comisul martur.

⁸¹ „Indescifrabil”.

Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului

Această copie în foi (7) șapte, scoasă întocmai dupe actul prezentat de domnul Ionescu, pe lângă petiția înregistrată la n. 411 a. c., fiind colaționată de subsemnatul se încredințează pentru conformitate.

p. șeful Secției, N. Mănărădeanu <m. p.>.

Se adeverează copia de față prin subsemnarea noastră și punerea sigiliului Arhivelor.

Director General, Hasdeu <m. p.>.

N. 524. Anul 1893 decembre 30, București.

ANB, Colecția Documente moldovenești, LXXXV/6. Copie după original, din 30 decembrie 1893.

¹ Așa în copie.

² „Rezina”.

³ „Resteul”.

⁴ Scris greșit: „Răunt”.

⁵ Scris greșit: „Constan”.

⁶ Greșit, în loc de: „left” (colier).

⁷ „cercei”.

⁸ arșa/hașa (bucată de pânză, care se pune pe cal, sub șă).

⁹ „fluturaș, paietă” (Emil Suci, *Influența turcă asupra limbii române*, II, *Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă*, București, Editura Academiei Române, 2010, p. 130).

¹⁰ „piele de iuft” (*ibidem*, p. 122).

¹¹ „șireturi”.

¹² Loc liber în text.

¹³ Acoperit de hârtia unui timbru.

¹⁴ Așa în text; greccsim.

EDIȚII: N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, VII, 81 (mențiune într-un document din 18 mai 1793), 82 (mențiune într-un document din 21 mai 1793).

**THE MOLDAVIAN CANTACUSINS' TWO WILLS IN THE
17TH – 18TH CENTURIES AND SOME NOTES ON THE
FAMILIAL FOUNDATIONS (DELENI AND ȚIBUCANI)**

Abstract

The history of the Cantacuzinos from Moldavia is a well known one, but some unveiled yet data and facts might help to round it off. In the present issue I analyze the will of Toderășco (Iordache) Cantacuzino, a great treasurer (June-September 1865), a known one but less used by the Romanian historiography, the will of his great grandson Iordache Cantacuzino (Deleanu), an unpublished document (May 4, 1783), and the documents of foundation of the hermitages of Deleni (Hârlău Countryside) and Țibucani (Neamț Countryside); those ones provide new or less known data on the Cantacuzinos and their foundations: the hermitage of Deleni, the hermitage of Țibucani, and Assumption of the Virgin Mary Church at Deleni, and St. Dumitru (Demetrios of Tessaloniki) Church in Hârlău. Besides these above, I introduced more seals of the Cantacuzino, both from Delanu and Pașcanu branch, and also of some related families (Costin), able to contribute to a better acknowledge of sigillography and heraldry in Moldavia in the 17th–18th centuries.